EUROOPA
KOMISJON

Brüssel, 31.10.2023
COM(2023) 654 final

KOMISJONI ARUANNE EUROOPA PARLAMENDILE JA NÕUKOGULE

Euroopa CO_2-turu toimimise kohta 2022. aastal vastavalt direktiivi 2003/87/EÜ artikli 10 lõikele 5 ja artikli 21 lõikele 2

{SWD(2023) 346 final}

Lühendite loetelu

CORSIA	Rahvusvahelise lennunduse süsinikdioksiidiheite kompenseerimise ja vähendamise süsteem
EMP	Euroopa Majanduspiirkond
EFTA	Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsioon
EIP	Euroopa Investeerimispank
ESMA	Euroopa Väärtpaberiturujärelevalve
EL	Euroopa Liit
ELi HKS	ELi heitkogustega kauplemise süsteem
EL 27	Euroopa Liidu liikmesriigid
ICAO	Rahvusvaheline Tsiviillennunduse Organisatsioon
IOSCO	Rahvusvaheline Väärtpaberijärelevalve Organisatsioon
IPCC	Valitsustevaheline kliimamuutuste eksperdirühm

Sisukord

1. Sissejuhatus 3
2. Olulised seadusandlikud muudatused 4
2.1. ELi HKSi reform Euroopa rohelise kokkuleppe kontekstis 4
2.2. ELi HKSi direktiiv REPowerEU määruse kontekstis 5
3. ELi HKSi kohaldamisala 5
3.1. Merenduse kuulumine ELi HKSi kohaldamisalasse alates 2024. aastast 7
4. Heitkoguste piirmäär 8
5. LHÜde müük enampakkumisel 11
6. LHÜde tasuta eraldamine 13
7. Heitkogustega kauplemisest saadav tulu 15
7.1. CO_2-ga seotud kaudsed kulud 16
7.2. Innovatsioonifond 18
7.3. Moderniseerimisfond 20
8. Heitkoguste vähenemine ELi HKSis 22
9. Pakkumise ja nõudluse tasakaalustamine ELi CO_2-turul 27
10. Lennundus 28
11. Turujärelevalve 32
12. Heitkoguste seire ja aruandluse raamistik 33
12.1. Seire ja aruandlus 33
12.2. Akrediteerimine ja tõendamine 35
12.3. Pädevad asutused 35
12.4. Nõuete täitmine ELi HKSis 36
13. ELi HKSi ja Šveitsi HKSi sidumine 38
14. ELi HKS ELi kliimameetmete ja energialiidu juhtimise kontekstis 39
15. Järeldused ja väljavaated 40

1. Sissejuhatus

Euroopa Liidu kliimapoliitika üks nurgakive on Euroopa Liidu heitkogustega kauplemise süsteem (ELi HKS), mis on loodud heitkoguste kulutõhusaks vähendamiseks. Kooskõlas põhimõttega „saastaja maksab“ kehtestatakse selle raames piirmäär ja CO_2 hind heitkogustele, mis tulenevad Euroopa energia- ja tööstussektoritest ning lennundusest. Nende sektorite arvele langeb ligikaudu 40 % ELi koguheitest. Tuginedes CO_2 hinna kindlaksmääramisel turujõududele, luuakse süsteemi raames stiimul vähendada heitkoguseid seal, kus see on kõige vähem kulukas. CO_2 hinnast sõltub omakorda tulu, mida selle süsteemi raames teenitakse investeerimiseks kliimameetmetesse ja energiasüsteemi ümberkujundamisse.

Alates käivitamisest 2005. aastal on ELi HKS aidanud vähendada elektri- ja soojusenergia tootmisest ning tööstuslikust tootmisest tulenevaid heitkoguseid 37,3 %[1]. Samal ajal on teenitud süsteemi raames enam kui 152 miljardit eurot enampakkumistulu jaotamiseks liikmesriikidele. Liikmesriigid on kasutanud seda tulu enamasti selleks, et rahastada investeeringuid energiasüsteemi ümberkujundamisse ja CO_2 heite vähendamisse ning roheüleminekut toetavaid sotsiaalseid meetmeid. Sellegipoolest on vaja heitkoguseid veelgi vähendada, sealhulgas muudes sektorites, et saavutada kogu ELi majandust hõlmavad kliimaeesmärgid kooskõlas Euroopa kliimamäärusega[2]. ELi HKS on väga tähtis, et saavutada need eesmärgid kulutõhusalt.

Selleks et saavutada sajandi keskpaigaks kliimaneutraalsus, on EL võtnud kohustuse vähendada 2030. aastaks heitkoguseid 1990. aasta tasemega võrreldes vähemalt 55 %. 2021. aasta juulis esitas Euroopa Komisjon selle eesmärgi saavutamiseks poliitikareformide paketi „Eesmärk 55“,[3] mis hõlmab ELi HKSi reformi. 2023. aasta juuniks olid Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu Nõukogus kohtuvad liikmesriigid selle reformi ja muud seotud reformid heaks kiitnud. Enamik ELi HKSi raamistikku tehtud muudatustest jõustuvad 2024. aastal.

Käesolevas aruandes antakse ülevaade ELi HKSi toimimisest 2022. aastal ja 2023. aasta esimeses pooles (enne raamistiku läbivaatamist kehtinud õigusnormide alusel). Selles võetakse kokku peamised seadusandlikud muudatused, antakse ajakohastatud ülevaade ELi HKSi raamistiku põhielementidest ning esitatakse vahekokkuvõte heitesuundumustest ja enampakkumistulust. Aruanne esitatakse kooskõlas direktiivi 2003/87/EÜ[4] (ELi HKSi direktiiv) artikli 10 lõikega 5 ja artikli 21 lõikega 2. See põhineb peamiselt liidu registri ja ELi tehingulogi andmetel ning ELi HKSi direktiivi artikli 21 alusel esitatud liikmesriikide

[1] ELi HKSi heitkogused energia- ja tööstussektori käitistest 2021. aastal (ilma Ühendkuningriigita, v.a Põhja-Iirimaa elektrienergiasektor) võrreldes 2005. aasta ELi HKSi heitkoguste kohandatud väärtusega samasuguse hõlmavuse puhul. Näitaja aluseks on Euroopa Keskkonnaameti ELi HKSi andmed 2023. aasta 29. augusti seisuga.

[2] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 30. juuni 2021. aasta määrus (EL) 2021/1119, millega kehtestatakse kliimaneutraalsuse saavutamise raamistik ning muudetakse määruseid (EÜ) nr 401/2009 ja (EL) 2018/1999 (ELT L 243, 9.7.2021).

[3] Euroopa rohelise kokkuleppe elluviimine, kliimameetmete peadirektoraat, 14.7.2021.

[4] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. oktoobri 2003. aasta direktiiv 2003/87/EÜ, millega luuakse liidus kasvuhoonegaaside lubatud heitkoguse ühikutega kauplemise süsteem ja muudetakse nõukogu direktiivi 96/61/EÜ (ELT L 275, 25.10.2003).

aruannetel. Sellele on lisatud tehniline dokument lisateabega (komisjoni talituste töödokument[5]).

2. Olulised seadusandlikud muudatused

2023. aasta esimeses pooles võeti paketi „Eesmärk 55“ raames ja osana ELi vastusest energiakriisile (kava „REPowerEU“) vastu olulised muudatused ELi HKSi raamistikus. Selles punktis esitatakse nende muudatuste kokkuvõte. Muudatustest antakse üksikasjalikult aru tulevastes aruannetes ELi HKSi toimimise kohta pärast seda, kui nad on jõustunud.

2.1. ELi HKSi reform Euroopa rohelise kokkuleppe kontekstis

ELi HKSi direktiivi või seonduvaid õigusakte mõjutavad järgmised 2023. aasta juuni lõpuks paketi „Eesmärk 55“ raames vastu võetud reformid.

i. Reform, millega suurendatakse ELi HKSi eesmärke (võeti vastu 10. mail 2023)[6].

ii. Reform, millega tugevdatakse turustabiilsusreservi (võeti vastu 19. aprillil 2023)[7].

iii. ELi HKSi reform, mis on seotud lennundusega (võeti vastu 18. jaanuaril[8] ja 10. mail 2023[9].

iv. Reform, mis puudutab meretranspordist pärit heitkoguste seire, aruandluse ja kontrolli norme (võeti vastu 16. mail 2023)[10].

v. Reform, millega luuakse kliimameetmete sotsiaalfond, et täiendada hoonete, maanteetranspordi ja väikeste heitkogustega tööstuse jaoks loodavat uut heitkogustega kauplemise süsteemi (võeti vastu 10. mail 2023)[11].

---

[5] SWD(2023) 346.

[6] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 10. mai 2023. aasta direktiiv (EL) 2023/959, millega muudetakse direktiivi 2003/87/EÜ, millega luuakse liidus kasvuhoonegaaside lubatud heitkoguse ühikutega kauplemise süsteem, ja otsust (EL) 2015/1814, mis käsitleb ELi kasvuhoonegaaside heitkogustega kauplemise süsteemi turustabiilsusreservi loomist ja toimimist (ELT L 130, 16.5.2023). Vt konsolideeritud tekst.

[7] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 19. aprilli 2023. aasta otsus (EL) 2023/852, millega muudetakse otsust (EL) 2015/1814 seoses lubatud heitkoguse ühikute arvuga, mis lisatakse ELi kasvuhoonegaaside heitkogustega kauplemise süsteemi turustabiilsusreservi kuni 2030. aastani (ELT L 110, 25.4.2023). Vt konsolideeritud tekst.

[8] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 18. jaanuari 2023. aasta otsus (EL) 2023/136, millega muudetakse direktiivi 2003/87/EÜ seoses liidus asuvatele õhusõiduki käitajatele üleilmse turupõhise meetme raames kohaldatavatest kompenseerimisnõuetest teatamisega (ELT L 19, 20.1.2023).

[9] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 10. mai 2023. aasta direktiiv (EL) 2023/958, millega muudetakse direktiivi 2003/87/EÜ seoses lennunduse panusega kogu liidu majandust hõlmavasse heitkoguste vähendamise eesmärki ja üleilmse turupõhise meetme asjakohase rakendamisega (ELT L 130, 16.5.2023).

[10] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 10. mai 2023. aasta määrus (EL) 2023/957, millega muudetakse määrust (EL) 2015/757, et hõlmata meretransporditegevusi ELi heitkogustega kauplemise süsteemiga ning näha ette täiendavate kasvuhoonegaaside heitkoguste ja täiendavate laevatüüpide tekitatud heite seire, aruandlus ja kontroll (ELT L 130, 16.5.2023).

[11] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 10. mai 2023. aasta määrus (EL) 2023/955, millega luuakse kliimameetmete sotsiaalfond ja muudetakse määrust (EL) 2021/1060 (ELT L 130, 16.5.2023).

vi. Reform, millega kehtestatakse süsiniku piirimeede (võeti vastu 10. mail 2023)[12].

Nende reformidega on kiirendatud heitkoguste vähendamist ELi HKSi direktiivi alusel. Peale selle on laiendatud heitkogustega kauplemist kehtiva süsteemi raames meretranspordile (vt punkt 3.1) ning uue süsteemi (ELi HKS 2) kasutuselevõtuga alates 2027. aastast hoonetele, maanteetranspordile ja väikeste heitkogustega tööstusele. ELi HKSi raamistikku tugevdatakse veelgi, kandmaks hoolt selle eest, et süsteem toimib kõrgemate eesmärkide saavutamiseks sujuvalt. Samal ajal on kaasatud veelgi enam heitkogustega kauplemisest saadud vahendeid, et toetada liikmesriikidele enampakkumistulu jagamise, ELi HKSist rahastatava innovatsioonifondi ja moderniseerimisfondi ning kliimameetmete sotsiaalfondi kaudu kiirendatud, innovatsioonipõhist ja sotsiaalselt õiglast CO_2 heite vähendamist. Kliimameetmete sotsiaalfond on loodud ELi HKS 2 kõrvale selleks, et leevendada CO_2 hinnastamise mis tahes sotsiaalseid tagajärgi lisanduvates sektorites.

Enamik muudatusi jõustub 1. jaanuaril 2024, mõni aga on juba jõustunud. Eespool nimetatud reformide tulemusi, sealhulgas käimasolevat rakendamist, käsitletakse läbivalt kogu aruandes.

2.2. ELi HKSi direktiiv REPowerEU määruse kontekstis

Venemaa Ukraina-vastasest agressioonisõjast tingitud energiakriisi algpõhjuste ja mõjuga tegelemiseks esitas komisjon kava „REPowerEU“[13]. Kava hõlmab sihipäraseid reforme ja investeeringuid, et järk-järgult kaotada ELi sõltuvus Venemaa fossiilkütuste impordist, tagada energiavarustuskindlus, edendada energiatõhusust ja kiirendada üleminekut puhtale energiale. Kava rakendamiseks võtsid Euroopa Parlament ja nõukogu 2023. aasta veebruaris vastu määruse (EL) 2023/435[14] (REPowerEU määrus).

REPowerEU määrusega on ette nähtud innovatsioonifondi kasutamine ühe rahastamisallikana kava elluviimisel. Lisaks muudetakse sellega ELi HKSi direktiivi, et kasutada kuni 31. detsembrini 2030 innovatsioonifondi täiendamiseks 27 miljonit turustabiilsusreservist eraldamata lubatud heitkoguse ühikut (LHÜ), mis muidu muutuksid kehtetuks. Seda on selgitatud põhjalikumalt punktides 5 ja 8.

3. ELi HKSi kohaldamisala

Alates 2021. aastast kohaldatakse ELi HKSi 27 ELi liikmesriigis ning Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni (EFTA) riikides – Islandil, Liechtensteinis ja Norras (ELi HKSis osalevad riigid) –, samuti Põhja-Iirimaa elektrijaamade suhtes[15]. Alates 2020. aasta jaanuarist on ELi HKS olnud seotud ka Šveitsi heitkogustega kauplemise süsteemiga. Selle seose toimimist on kirjeldatud punktis 13.

ELi HKS hõlmab Euroopas elektri- ja soojusenergia tootmisest, energiamahukast tööstusest ja lennundusest tulenevaid heitkoguseid. 2022. aastal moodustasid need heitkogused (mille olid

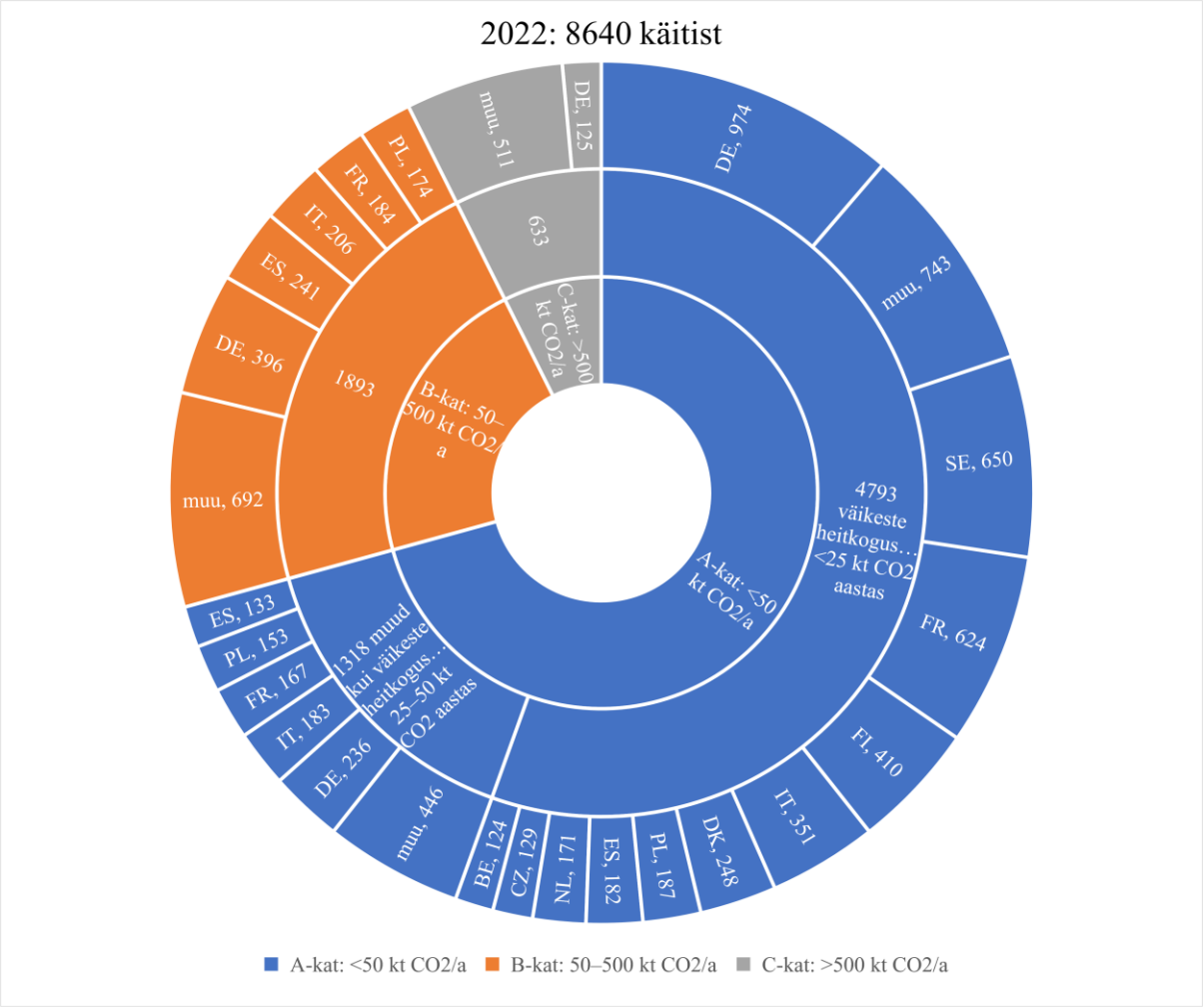
[12] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 10. mai 2023. aasta määrus (EL) 2023/956, millega kehtestatakse süsiniku piirimeede (ELT L 130, 16.5.2023).

[13] Komisjoni teatis „Kava „REPowerEU““ (COM(2022) 230 final).

[14] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. veebruari 2023. aasta määrus (EL) 2023/435 (ELT L 63, 28.2.2023).

[15] Vastavalt Ühendkuningriigi väljaastumislepingu Iirimaa ja Põhja-Iirimaa protokollile.

tekitanud 8 640 elektri- ja küttejaama ja töötleva tööstuse käitist ning 390 õhusõidukite käitajat, kes teenindavad Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) lennujaamade vahelisi lende ning EMPst Šveitsi ja Ühendkuningriiki suunduvaid lende) 36 % ELi koguheitest. Enamiku (70,7 %) ELi HKSiga hõlmatud käitiste heide jääb alla 50 000 CO_2 ekvivalenttonni aastas[16]. Neist käitistest 4 793 on liigitatud väikeste heitkogustega käitisteks[17]. Valdav osa ülejäänud käitistest (21,9 % kõigist käitistest) tekitab heidet koguses 50 000 kuni 500 000 CO_2 ekvivalenttonni aastas[18] ning vaid väike osa käitistest (7,4 % kõigist käitistest) paiskab aastas õhku üle 500 000 CO_2 ekvivalenttonni[19]. ELi HKSis osalevad riigid teatasid, et 2022. aastal suleti 219 käitist, neist 133 seoses võimsuse vähenemisega allapoole soojusvõimsust 20 megavatti, mille tagajärjel jäi käitiste võimsus allapoole ELi HKSi süsteemi hõlmavuse künnist. Joonisel 1 on esitatud ELi HKSiga hõlmatud käitiste jaotus heitetasemete kaupa 2022. aastal.

Joonis 1. Käitiste arv heitekategooria kohta 2022. aastal

[16] A-kategooria käitised.

[17] A-kategooria käitiste alamkategooria, mille aastaheide on väiksem kui 25 000 CO_2 ekvivalenttonni.

[18] B-kategooria käitised.

[19] C-kategooria käitised.

Halduskoormuse vähendamiseks võivad riigid jätta ELi HKSist välja käitised, mille heide jääb alla 25 000 CO_2 ekvivalenttonni aastas, kui heitkoguste vähendamiseks on võetud kasutusele alternatiivsed meetmed[20]. Alates 2021. aastast on võimalik jätta ELi HKSist välja ka käitised, mis paiskavad aastas õhku vähem kui 2 500 CO_2 ekvivalenttonni,[21] ning reserv- või varuüksused, mis ei tööta üle 300 tunni aastas[22]. 2022. aastal otsustasid käitisi süsteemist välja jätta 15 riiki. Nende käitiste heitkogused ulatusid kokku 4,2 miljoni CO_2 ekvivalenttonnini. See kogus moodustas 0,32 % ELi HKSiga hõlmatud käitiste koguheitest.

Lennunduses oli 2022. aastal enamik (67 %) 390 reguleeritud käitajast ärilistel alustel tegutsevad käitajad[23]. 174 käitajat (45 %), sealhulgas 126 käitajat 129st mitteärilistel alustel tegutsevast õhusõidukite käitajast, kvalifitseerus väikeheitetekitajaks[24].

Lisaks süsinikdioksiidi (CO_2) heitele hõlmab ELi HKS lämmastik-, adipiin- ja glüoksüülhappe ning glüoksaali tootmisel tekkivat dilämmastikoksiidi (N_2O) ning esmase alumiiniumi tootmisel tekkivaid perfluorosüsivesinikke. 2022. aastal teatasid 22 riiki lubade andmisest ELi HKSiga hõlmatud tegevuse jaoks, mille käigus vabaneb muu kui CO_2 heide. CO_2 kogumisest ja säilitamisest teatas ainult Norra. Riigid, kes teatasid ELi HKSiga hõlmatud tegevusest tulenevast muust kui CO_2 heitest, on loetletud komisjoni talituste töödokumendi tabelis 1[25].

3.1. Merenduse kuulumine ELi HKSi kohaldamisalasse alates 2024. aastast

Läbivaadatud ELi HKSi direktiivi alusel hõlmab ELi HKS alates 2024. aasta jaanuarist meretranspordist pärit kasvuhoonegaaside heitkoguseid. Alguses on hõlmatud vaid CO_2 heide, ent alates 2026. aastast ka CH_4 (metaan) ja N_2O heide. Süsteem hõlmab kõigi ELi sadamatesse saabuvate, mis tahes lipu all sõitvate suurte laevade (kogumahutavusega 5 000 tonni või rohkem) heitkoguseid järgmiselt:

- 50 % väljaspool ELi algava või lõppeva reisi heitkogustest (kolmas riik saab otsustada, millised on asjakohased meetmed ülejäänud heitkoguste jaoks);
- 100 % heitkogustest, mis tekib kahe ELi sadama vahel ja siis, kui laev on ELi sadamas.

Meretransport on oluline CO_2 heite allikas, põhjustades ligikaudu 3–4 % ELi CO_2 koguheitest (2021. aastal üle 124 miljoni tonni), kui võtta arvesse kõiki ELi saabuvate ja EList väljuvate reiside heitkoguseid[26]. Meretranspordi lisamisega ELi HKSi tagatakse, et see sektor panustab ELi kliimaeesmärkide saavutamisse. Sellega innustatakse suurendama energiatõhusust,

[20] ELi HKSi direktiivi artikli 27 alusel.

[21] ELi HKSi direktiivi artikli 27a lõike 1 alusel. Kõigil kolmel aastal, mis eelnevad komisjoni teavitamisele. Biomassist tulenevad heitkogused jäetakse välja.

[22] ELi HKSi direktiivi artikli 27a lõike 3 alusel.

[23] Ärilistel alustel tegutsev õhusõidukite käitaja on näiteks üldsusele teenuseid osutav reisilennuettevõtja. Mitteärilistel alustel tegutsev õhusõiduki käitaja on näiteks eraõhusõiduki omanik.

[24] Kooskõlas määruse (EL) 2018/2066 artikliga 55 (vt joonealune märkus 91).

[25] SWD(2023) 346.

[26] Euroopa Komisjoni neljas aastaaruanne meretranspordist pärit CO_2 heitkoguste kohta (2018–2021) (SWD(2023) 54 final, 13.3.2023).

kasutama vähese CO_2 heitega lahendusi ning vähendama alternatiivkütuste ja merenduses traditsiooniliselt kasutatavate kütuste hinnaerinevust.

Süsteemi rakendamisel tuginetakse sätetele, mis on kehtestatud muude ELi HKSiga hõlmatud sektorite jaoks, ning meretranspordist pärit heitkoguste seire ja aruandluse osas määrusele (EL) 2015/757[27]. ELi HKSi raames täidetavad kohustused kehtestatakse merendussektorile järk-järgult. Ajal, mil toimub süsteemi järkjärguline laiendamine meretranspordile, on laevandussektoris kohustus tagastada LHÜsid üksnes osa heitkoguste eest:

- 2025: 40 % 2024. aastal teatatud heitkogustest;
- 2026: 70 % 2025. aastal teatatud heitkogustest;
- alates 2027. aastast: 100 % 2026. aastal ja järgnevatel aastatel teatatud heitkogustest.

See järkjärguline lähenemisviis ei kahjusta ELi HKSi keskkonnaalast terviklikkust, sest kui LHÜsid tagastatakse 2024. ja 2025. aastal meretranspordist pärit tõendatud heitkogustega võrreldes vähem, tunnistavad liikmesriigid sellele erinevusele vastava arvu LHÜsid kehtetuks.

Lisatud on aruandlus- ja läbivaatamisklausel, et jälgida merendussektori suhtes kohaldatavate õigusnormide rakendamist, eelkõige selleks, et varakult avastada kõrvalehoidmisi ja nende vastu võidelda ning hinnata asjakohast arengut Rahvusvahelises Mereorganisatsioonis.

4. Heitkoguste piirmäär

ELi HKSi piirmäär tähistab heite maksimaalset absoluutkogust, mida reguleeritud üksused võivad kauplemisperioodil õhku paisata. Piirmäär vastab selle perioodi jaoks välja antud LHÜde arvule. Piirmäära vähendatakse igal aastal, kandmaks hoolt selle eest, et EL saavutab oma üldise heitkoguste vähendamise eesmärgi. Samuti annab piirmäär reguleeritud üksustele kindluse ses suhtes, et on oodata LHÜde nappust.

Käitiste ja õhusõidukite käitajate heitkoguste piirmäär arvutatakse eraldi. 2022. aastal oli käitiste heitkoguste piirmäär 1 528 579 492 LHÜd. Lennundussektorile anti 2022. aastal välja 27 268 379 LHÜd.

Aastatel 2021–2023 on piirmäära vähendatud 2,2 % aastas. Käitiste piirmäära arvutamisel võrdub see 43 003 515 LHÜga aastas. Tabelis 1 on esitatud aastased ELi HKSi piirmäärad alates 2021. aastast.

Tabel 1. Käitiste ja õhusõidukite käitajate aastased ELi HKSi piirmäärad

Aasta	Aastane piirmäär (käitised)	Aastane piirmäär (lennundus)
2021	1 571 583 007	28 306 545
2022	1 528 579 492	27 268 379

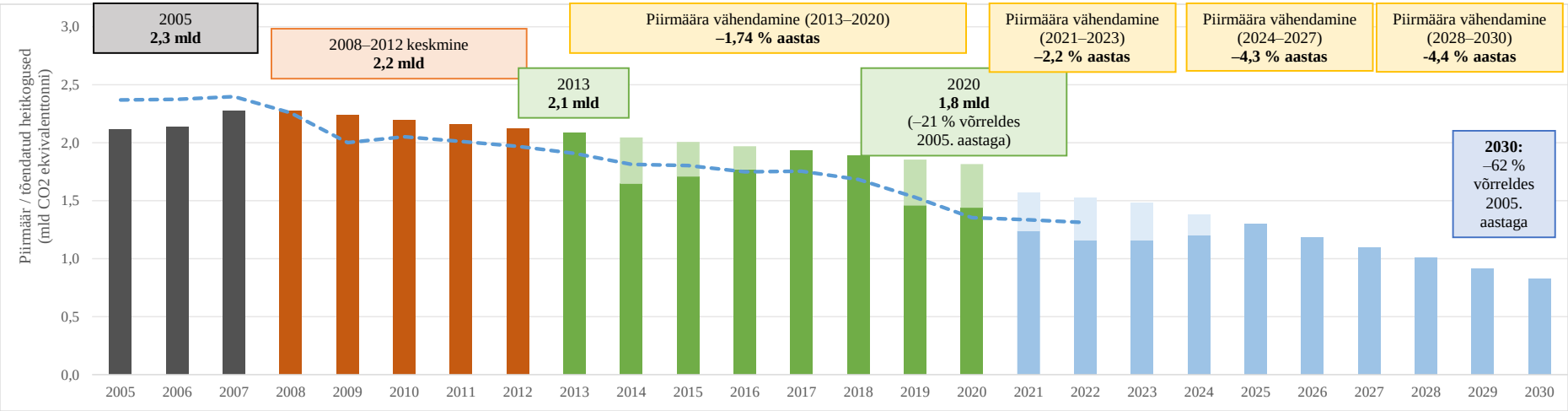
[27] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 29. aprilli 2015. aasta määrus (EL) 2015/757, mis käsitleb meretranspordist pärit kasvuhoonegaaside heitkoguste seiret, aruandlust ja kontrolli ning millega muudetakse direktiivi 2009/16/EÜ (ELT L 123, 19.5.2015).

Läbivaadatud ELi HKSi direktiivi kohaselt muudetakse heitkoguste piirmäär rangemaks, et kahandada heitkoguseid kooskõlas ELi kliimaeesmärgiga 2030. aastaks 2005. aasta tasemega võrreldes 62 %. Selleks suurendatakse vähendustegurit 4,3 %-le aastas aastatel 2024–2027 ja 4,4 %-le aastas alates 2028. aastast. Peale selle vähendatakse piirmäära kahel korral: 2024. aastal 90 miljoni LHÜ võrra ja 2026. aastal 27 miljoni LHÜ võrra.

Nende kohanduste puhul on juba arvestatud sellega, et alates 2024. aastast hõlmab ELi HKS meretranspordist pärit heitkoguseid. 2024. aasta piirmäära suurendatakse 78,4 miljoni LHÜ võrra, võttes aluseks merendussektori keskmised teatatud heitkogused 2018. ja 2019. aastal. 2024. aastal jõustuvate piirmäära kohanduste arvesse võtmiseks võttis komisjon vastu otsuse (EL) 2023/1575[28].

Joonis 2 kajastab muutusi piirmääras kõigis ELi HKSi etappides, sealhulgas piirmäära vähendamisi tulevikus.

[28] Komisjoni 27. juuli 2023. aasta otsus (EL) 2023/1575 ELi heitkogustega kauplemise süsteemis 2024. aastaks välja antavate liidu lubatud heitkoguse ühikute üldkoguse kohta (ELT L 192, 31.7.2023).

Joonis 2. ELi HKSi heitkoguste piirmäär võrrelduna tõendatud heitkogustega (võttes arvesse 2023. aastal vastu võetud läbivaadatud ELi HKSi direktiivi, st piirmäära ümberkujundamine 2024. ja 2026. aastal, meretranspordisektori hõlmamine alates 2024. aastast ning lineaarne vähendustegur 4,3 % aastatel 2024–2027 ja 4,4 % alates 2028. aastast). Joonis ei hõlma lennundust. ELi HKSi kohaldamisala muudatuste tõttu ei ole 2005.–2007. aasta näitajad otseselt võrreldavad kõige hilisemate näitajatega. Alates 2021. aastast ei hõlma ELi HKS enam Ühendkuningriigi käitisi, v.a Põhja-Iirimaa elektritootjad. Selgitus: tulbad – piirmäär; heledad tulbad aastatel 2014–2016 – enampakkumistel edasi lükatud LHÜd; heledad tulbad alates 2019. aastast – LHÜde suunamine turustabiilsusreservi; punktiirjoon – tõendatud heitkogused.

5. LHÜde müük enampakkumisel

Enampakkumisel müümine on peamine meetod LHÜde jaotamiseks ELi HKSis – sel viisil jaotatakse kuni 57 % piirmäärast[29]. Enampakkumismäärusega[30] on ette nähtud normid tagamaks, et enampakkumised toimuvad avatud, läbipaistval, ühtlustatud ja mittediskrimineerival viisil. Määruses on sätestatud LHÜde enampakkumiste ajastamine, haldamine ja muud aspektid.

Ka 2022. aastal kasutati enampakkumiste korraldamiseks Euroopa energiabörsi

- kui ühist enampakkumisplatvormi 25 liikmesriigi jaoks, kes osalevad ühises hankemenetluses,
- Poola puhul, kes loobus ühises hankemenetluses osalemisest, kuid ei ole veel määranud oma enampakkumisplatvormi,
- Islandi, Liechtensteini ja Norra puhul pärast EMP lepingu muutmist 2019. aastal, millega võimaldati neil riikidel osaleda ühise enampakkumisplatvormi ühises hankelepingus,
- Ühendkuningriigi puhul, et müüa enampakkumise teel LHÜsid Põhja-Iirimaa elektritootjatele.

Samuti kasutas Saksamaa Euroopa energiabörsi ühismeetmevälise enampakkumisplatvormina.

Tabelis 2 on esitatud Euroopa energiabörsil enampakkumistel müüdud LHÜde aastane koguarv alates 2021. aastast.

Tabel 2. Enampakkumistel müüdud LHÜde koguarv (1. jaanuarist 2021 kuni 30. juunini 2023)

Aasta	Üldised LHÜd	Lennunduse LHÜd
2021	582 952 500	3 785 500
2022	482 389 000	3 698 000
2023 (kuni 30. juunini)	247 762 000	2 326 500

Kokku korraldati 2022. aastal 222 enampakkumist, millest kaks tühistati. 1. veebruaril tühistati ühise enampakkumisplatvormi enampakkumine tehnilise probleemi tõttu. Enampakkumismääruse artikli 9 kohaselt jaotati vastav LHÜde maht nelja järgmise enampakkumise vahel. 2. märtsil tühistati Poola enampakkumine, kuna pakkumiste kogumaht oli enampakkumisel müüdavate LHÜde mahust väiksem. Enampakkumine tühistati kooskõlas enampakkumismääruse artikli 7 lõikega 5 ja müümata jäänud LHÜd jaotati taas järgmise nelja

[29] Tegelikkuses on täpne osakaal pisut teistsugune, sest enampakkumisel müüdavate LHÜde kogust on vähendatud, et panustada turustabiilsusreservi, samal ajal kui tasuta eraldatavate LHÜde kogust ei ole muudetud.

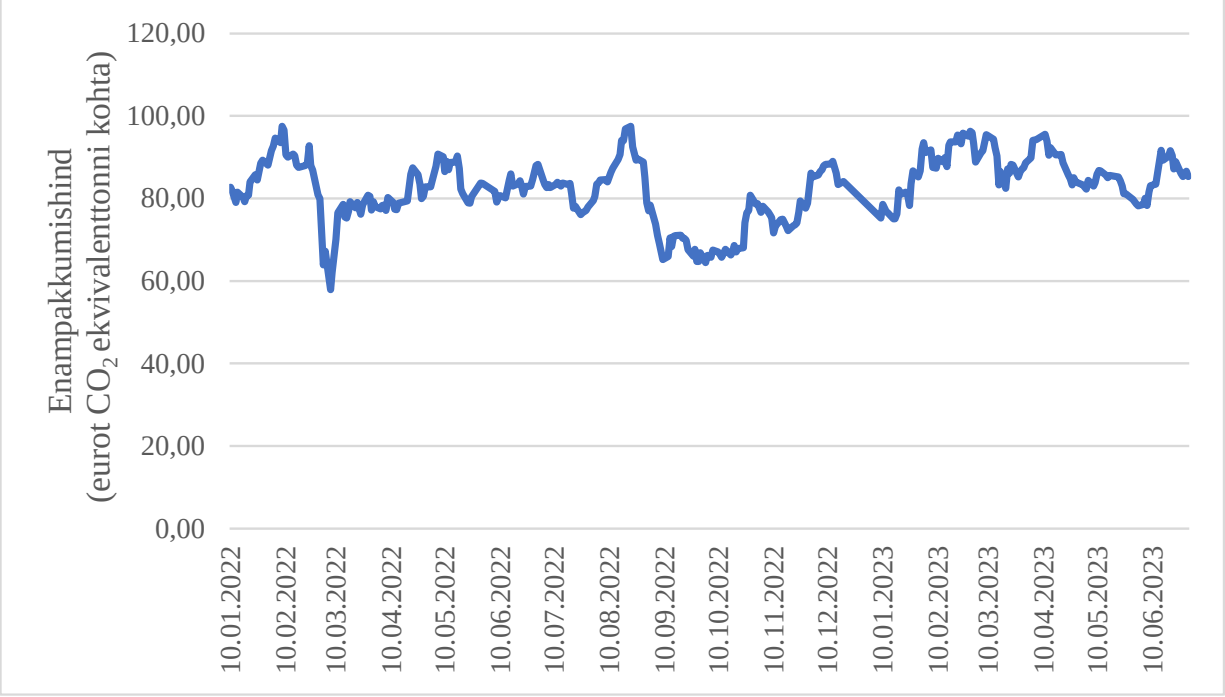
[30] Komisjoni 12. novembri 2010. aasta määrus (EL) nr 1031/2010 Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2003/87/EÜ (millega luuakse liidus kasvuhoonegaaside lubatud heitkoguse ühikutega kauplemise süsteem) kohase kasvuhoonegaaside saastekvootide enampakkumise ajastamise, haldamise ja muude aspektide kohta (ELT L 302, 18.11.2010).

enampakkumise vahel. 2023. aasta esimeses pooles toimus 109 enampakkumist. Sel perioodil ei tühistatud ühtki enampakkumist.

Alates 2023. aasta juulist hõlmavad enampakkumismahud REPowerEU määruse alusel turustabiilsusreservist taaste- ja vastupidavusrahastusse eraldatud LHÜsid. LHÜde enampakkumisel müümisega REPowerEU määruse alusel teenitakse sellele rahastule 31. augustiks 2026 20 miljardit eurot[31].

Joonisel 3 antakse ülevaade enampakkumishindadest ELi CO_2-turul 2022. aastal ja 2023. aasta esimeses pooles. 2022. aastal oli hind kõige kõrgem (97,51 eurot) 8. veebruaril. Madalaim hind (57,91 eurot) registreeriti 7. märtsil 2022, ajal, mil turu volatiilsus oli seoses Venemaa täiemahulise sissetungiga Ukrainasse suurem. Keskmine hind oli 2022. aastal 80,18 eurot. 2023. aasta esimeses pooles oli hinnavahemik kitsam, ulatudes 75,04 eurost (17. jaanuaril) 96,33 euroni (28. veebruaril).

Enampakkumisplatvorm avaldab iga enampakkumise üksikasjalikud tulemused korrapäraselt oma veebisaidil[32]. Lisateavet enampakkumiste tulemuste, sealhulgas osalemise, enampakkumisele pandud ja müüdud LHÜde suhtarvu ning hindade kohta leiab ELi HKSis osalevate riikide enampakkumisaruannetest [33]

Joonis 3. Üldiste LHÜde enampakkumishinnad (1. jaanuarist 2022 kuni 30. juunini 2023)

[31] „Revised 2023 auction calendar published“ (Avaldatud on 2023. aasta muudetud enampakkumiskalender), kliimameetmete peadirektoraat, 23.7.2023.

[32] Euroopa energiabörs, ELi HKSi enampakkumised.

[33] Enampakkumisaruanded, kliimameetmete peadirektoraat, 30.6.2023.

6. LHÜde tasuta eraldamine

Kuigi peamine meetod LHÜde jaotamiseks ELi HKSis on nende müümine enampakkumisel, eraldatakse märkimisväärne kogus LHÜsid reguleeritud üksustele tasuta, et vähendada kasvuhoonegaaside heite ülekandumise ohtu[34]. Tasuta eraldamine on üleminekumeede, mis on mõeldud eeskätt tööstussektorile.

Sektorid, kus on olemas kasvuhoonegaaside heite ülekandumise oht ja millele võib eraldada tasuta 100 % asjaomase võrdlusaluse põhjal arvutatud LHÜde kogusest, on kindlaks määratud spetsiaalses kasvuhoonegaaside heite ülekandumise ohuga sektorite loetelus. 2021.–2030. aasta loetelus[35] on loetletud 63 sektorit ja allsektorit, mille arvele langeb ligikaudu 94 % ELi HKSi tööstusheitest.

LHÜde tasuta eraldamine konkreetsetele sektoritele põhineb heite võrdlusalustel. Võrdlusalused kajastavad iga sektori 10 % kõige tõhusamate käitiste keskmist heitemahukust tooteühiku kohta. Võrdlusaluseid vähendatakse järk-järgult, et suurendada sektori jaoks stiimulit vähendada CO_2 heidet ja edendada innovatsiooni. 2021. aastal ajakohastas komisjon esimesel eraldamisperioodil (2021–2025) kohaldatavate ELi HKSi võrdlusaluste väärtusi[36]. Võrdlusaluseid ajakohastatakse ka teiseks eraldamisperioodiks (2026–2030). Vastavalt läbivaadatud ELi HKSi direktiivile suurendatakse siis aastaseid vähendamismäärasid, et hoogustada edasist tööstuse ümberkujundamist: miinimummäära suurendatakse 0,2 %-lt 0,3 %-le ja maksimummäära 1,6 %-lt 2,5 %-le.

Alates 2021. aastast kohandatakse tasuta eraldatavate LHÜde kogust, kui tööstuslikus tootmises toimuvad muutused[37]. Kohanduste tegemise künnis on tootmise kasv või kahanemine 15 % võrra. Käitajad peavad esitama asjaomastele riiklikele ametiasutustele igal aastal aruande tootmisandmete kohta. Nende andmete põhjal võidakse kohandada tasuta eraldatavate LHÜde kogust. Need rangemad nõuded[38] on kaasa toonud tasuta eraldatavate LHÜde iga-aastaste kohanduste arvu suurenemise. 2021. ja 2022. aastal esitati keskmiselt 3 600 taotlust, mida on ligikaudu kolm korda rohkem kui aasta keskmine kuni 2020. aastani.

Aastatel 2021–2025 tasuta eraldatavate LHÜde koguseks määrati algselt 2 791 miljonit LHÜd 7 430 käitisele. Kui arvestada CO_2 hinnaks 85 eurot CO_2 ekvivalenttonni kohta, eraldataks sel

---

[34] Kasvuhoonegaaside heite ülekandumine võib toimuda siis, kui ELi HKSi raames reguleeritud tegevus viiakse üle kolmandasse riiki, kus kliimapoliitika on vähem ambitsioonikas, mis toob kaasa kasvuhoonegaaside heitkoguste üldise suurenemise.

[35] Komisjoni 15. veebruari 2019. aasta delegeeritud otsus (EL) 2019/708, millega täiendatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2003/87/EÜ seoses selliste sektorite ja allsektorite kindlaksmääramisega ajavahemikuks 2021–2030, mida peetakse kasvuhoonegaaside heite ülekandumisest ohustatuks (ELT L 120, 8.5.2019).

[36] Komisjoni 12. märtsi 2021. aasta rakendusmäärus (EL) 2021/447, millega määratakse vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2003/87/EÜ artikli 10a lõikele 2 kindlaks lubatud heitkoguse ühikute tasuta eraldamisel kasutatavate võrdlusaluste muudetud väärtused ajavahemikuks 2021–2025 (ELT L 87, 15.3.2021).

[37] Komisjoni 31. oktoobri 2019. aasta rakendusmäärus (EL) 2019/1842, millega nähakse ette Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2003/87/EÜ rakenduseeskirjad seoses saastekvootide tasuta eraldamise kohanduste täiendava reguleerimisega vastavalt tootmistaseme muutumisele (ELT L 282, 4.11.2019).

[38] Kuni 2020. aastani oli künnis tootmise kahanemine 50 % võrra ja tootmise kasvu võeti arvesse vaid juhul, kui see oli seotud tootmisvõimsust suurendavate füüsiliste muudatustega.

perioodil igal aastal tasuta LHÜsid ligikaudu 47 miljardi euro väärtuses. 2023. aasta keskpaigaks oli komisjon vastu võtnud kaheksa otsust tasuta eraldatavate LHÜde koguse kohandamiseks, mille tulemusena vähendati LHÜde kogust 90,4 miljoni LHÜ võrra[39]. Samal ajal võttis komisjon aga vastu ka kolm otsust, millega korrigeeriti tasuta eraldatavate LHÜde algset kogust, lisades 3,4 miljonit LHÜd[40]. See oli vajalik käitiste esitatud andmetes leitud vigade tõttu ja kohtulahendite täitmiseks. Kokkuvõttes on 2021.–2025. aastal tasuta eraldatavate LHÜde kogust vähendatud algse otsusega võrreldes 87 miljoni LHÜ võrra.

Tasuta eraldatavate LHÜde kogust kohandatakse uute osalejate reservi kaudu. Need kohandused hõlmavad ka LHÜde eraldamises tehtavaid muudatusi, mis tulenevad käitiste avamisest või sulgemisest. Uute osalejate reservi esialgne maht oli 2021. aasta alguses 331,3 miljonit LHÜd. See sisaldas eraldamata jäänud LHÜsid ja 200 miljonit LHÜd turustabiilsusreservist.

Tabelis 3 on esitatud kokkuvõtlik ülevaade tasuta eraldatud LHÜde kogustest esimesel eraldamisperioodil (algsed ja kohandatud kogused).

Tabel 3. LHÜde tasuta eraldamine aastatel 2021–2025 (miljonites LHÜdes)

Aasta	2021	2022	2023	2024	2025	Kokku
Tasuta eraldatavate LHÜde algne kogus (EL 27 + Island, Liechtenstein ja Norra)	559,6	558,9	558,2	557,5	556,8	2 791,1
Tasuta eraldatud LHÜde tegelik kogus	545,9	543,0	539,2	538,4	537,7	2 704,1
Kohandatud ja korrigeeritud tasuta eraldamine	–13,7	–15,9	–19,0	–19,1	–19,1	–87,0

ELi HKSi direktiivi läbivaatamisel viidi LHÜde tasuta eraldamine kooskõlla tugevdatud ELi HKSiga. Läbivaatamisel laiendati süsteemiga reguleeritud tegevuste ulatust[41] ja võrdlusaluste kohaldamisala, et kõrvaldada tegurid, mis pärsivad uue tehnoloogia, näiteks saastevaba vesiniku või vesinikupõhise terase kasutuselevõttu. Samal ajal kehtestati LHÜde tasuta eraldamise tingimused, milleks on energiaauditid ja teatavate käitiste puhul kliimaneutraalsuskavad. Praegu vaadatakse läbi LHÜde tasuta eraldamise rakenduseeskirju.

[39] EFTA järelevalveamet võttis vastu otsused ka Islandi, Liechtensteini ja Norra kohta.

[40] EFTA järelevalveamet võttis vastu otsused ka Islandi, Liechtensteini ja Norra kohta.

[41] ELi HKSi direktiivi I lisa – ELi HKSi kohaldamisalasse kuuluvad tegevusalad.

Teatavates ELi HKSiga hõlmatud sektorites (tsement, alumiinium, väetised, vesinik, raud ja teras) asendatakse LHÜde tasuta eraldamine alates 2026. aastast järk-järgult süsiniku piirimeetmega (SPIM). Määrus (EL) 2023/956[42] (SPIMi määrus) võeti vastu paketi „Eesmärk 55“ ühe reformina, et vähendada ELi kliimaeesmärkide suurendamisel kasvuhoonegaaside heite ülekandumise ohtu. Toodete importijatelt SPIMiga hõlmatud sektorites võetakse seonduvate heitkoguste eest tasu, mis on samaväärne tasuga, mida ELi tootjad maksavad ELi HKSis. Uus kord kehtestatakse järk-järgult üleminekuperioodi jooksul, mis algab 2023. aastal[43]. SPIMiga hõlmatud sektoritele LHÜde tasuta eraldamise järkjärgulisest lõpetamisest saadavat tulu kasutatakse selleks, et suurendada innovatsioonifondi eelarvet.

7. Heitkogustega kauplemisest saadav tulu

ELi HKS toob märkimisväärset tulu, mida kasutatakse kliimameetmete edendamiseks. Muu hulgas rahastatakse investeeringuid energiasüsteemi ümberkujundamisse, tööstuse CO_2 heite vähendamisse ja tehnoloogilistesse uuendustesse ning roheüleminekut toetavaid sotsiaalseid meetmeid. Nii on võimalik ka aja jooksul vähendada CO_2 hinna mõju ELi HKSiga hõlmatud sektoritele. Kõrgem CO_2 hind tähendab suuremat tulu.

ELi HKSis LHÜde enampakkumisest saadav tulu läheb peamiselt liikmesriikide eelarvetesse. Peale selle müüakse osa LHÜdest enampakkumisel selleks, et rahastada innovatsioonifondi ja moderniseerimisfondi. Innovatsioonifond asendas programmi „NER 300“, mida rahastati ELi HKSist kuni 2020. aastani. Komisjoni talituste töödokumendi[44] tabelites 2 ja 3 on esitatud 2022. aastal ELi HKSi raames teenitud tulu jaotus ELi HKSis osalevate riikide kaupa ning tabelis 4 on näidatud 2022. aastal innovatsioonifondi ja moderniseerimisfondi jaoks teenitud tulu. Komisjoni talituste töödokument[45] (tabel 5) sisaldab ka kokkuvõtlikku ülevaadet programmi „NER 300“ rakendamisest ja selle programmi vahenditest toetatud projektidest.

2022. aastal teeniti ELi HKSi raames enampakkumistulu 38,8 miljardit eurot ehk 7,7 miljardit eurot rohkem kui 2021. aastal. Sellest summast 29,7 miljardit eurot läks otse liikmesriikidele[46]. Liikmesriikide aruannete kohaselt kulutati keskmiselt 76 % sellest tulust kliima- ja energiaprojektidele – nii nagu 2021. aastal ja kooskõlas 2013.–2020. aasta keskmisega (75 %). Ligikaudu 25 % liikmesriikide tulust eraldati konkreetsete kliima- ja energiameetmete jaoks, 27 % suunati spetsiaalsetesse keskkonnafondidesse ja 48 % riikide eelarvetesse. Liikmesriigid on jätkuvalt kasutanud saadud tulu ka selleks, et leevendada energiakriisi sotsiaalset mõju.

[42] Vt joonealune märkus 11.

[43] „Commission adopts detailed reporting rules for the Carbon Border Adjustment Mechanism’s transitional phase“ (Komisjon võtab vastu üksikasjalikud aruandluseeskirjad süsiniku piirimeetme üleminekuetapi jaoks), maksunduse ja tolliliidu peadirektoraat, 17.8.2023.

[44] SWD(2023) 346.

[45] SWD(2023) 346.

[46] Ülejäänud summa kanti innovatsioonifondi ja moderniseerimisfondi ning jaotati Islandile, Liechtensteinile ja Norrale ning Ühendkuningriigile kasutamiseks Põhja-Iirimaa jaoks.

Üksikasjalikuma ülevaate liikmesriikide aruannetest ELi HKSi raames saadud tulu kasutamise kohta 2022. aastal leiab 2023. aasta kliimameetmete eduaruandest[47].

Enne viimast läbivaatamist oli ELi HKSi direktiivis sätestatud, et liikmesriigid peavad kasutama vähemalt 50 % oma enampakkumistulust[48] ja kogu lennunduse LHÜdega seotud tulu kliima- ja energiaeesmärkidel. Läbivaadatud direktiiviga on kehtestatud liikmesriikidele kohustus kulutada kogu ELi HKSist saadud tulu (või sama suur summa) roheüleminekule, sealhulgas sotsiaalsetele meetmetele[49]. Seoses ELi HKSi kohaldamisala laiendamisega julgustatakse liikmesriike lisaks toetama meretranspordi CO_2 heite vähendamist ja mere elurikkuse kaitset. Enampakkumistulu kasutamist käsitlevad läbivaadatud normid jõustusid 5. juunil 2023; neid käsitletakse järgmise aasta aruandes.

7.1. CO_2-ga seotud kaudsed kulud

Liikmesriigid võivad anda teatavatele elektrienergiamahukatele tööstusharudele riigiabi, et hüvitada CO_2 heitega seotud kaudsed kulud, eelkõige kulud, mille on põhjustanud elektrihinna tõus, mis on tingitud energiaettevõtjate LHÜ-ostude kulude ülekandmisest tarbijatele. Komisjon võttis vastu ELi HKSi riigiabi suunised, et ühtlustada selle abi andmist liikmesriikides ja vähendada konkurentsimoonutusi siseturul. Need suunised olid alguses kohaldatavad ajavahemikus 2013–2020 tekkinud kaudsete kulude suhtes[50]. 2020. aastal vaadati suunised läbi, et hõlmata ajavahemik 2021–2030[51].

2022. aastal maksid liikmesriigid esimest korda kaudsete kulude eest hüvitist läbivaadatud riigiabieeskirjade põhjal. See tähendab, et nad olid riigiabi hindamiseks teatanud komisjonile uue perioodi abikavadest ja need olid heaks kiidetud kui siseturuga kokkusobivad.

Erinevalt 2021. aastast peatas Leedu 2022. aastal kaudsete kulude hüvitamise. Sloveenia ja Austria kehtestasid uued kavad, kuid alustasid maksetega alles 2023. aastal. See tähendab, et 2022. aastal maksid 2021. aastal käitistel tekkinud CO_2-ga seotud kaudsete kulude eest hüvitist 13 liikmesriiki. Sellesse nimekirja võib lisada Portugali, kuid tema kava võeti vastu alles 2022. aasta lõpus, mistõttu maksed tehti hiljem ja andmed ei ole veel kättesaadavad[52].

Liikmesriigid, kus on kehtestatud kaudsete kulude hüvitamise kava, peavad kolme kuu jooksul pärast iga aasta lõppu avalikustama väljamakstud hüvitiste kogusumma ning selle jagunemise hüvitist saanud sektorite ja allsektorite vahel. Tabelis 4 on esitatud kokkuvõte liikmesriikide

[47] Ei ole veel vastu võetud; COM(2023) 653 final.

[48] Sealhulgas solidaarsuse ja majanduskasvu jaoks eraldatud LHÜd.

[49] Sama kohustus kehtib tulu puhul, mis saadakse hoonete, maanteetranspordi ja väikeste heitkogustega tööstuse jaoks mõeldud uue ELi HKS 2 raames, kui see kasutusele võetakse.

[50] Suunised, mis käsitlevad teatavaid riigiabimeetmeid kasvuhoonegaaside saastekvootidega kauplemise süsteemis pärast 2012. aastat (ELT C 158, 5.6.2012).

[51] Suunised, mis käsitlevad teatavaid riigiabimeetmeid kasvuhoonegaaside saastekvootidega kauplemise süsteemis pärast 2021. aastat (ELT C 317, 25.9.2020).

[52] Vt riigiabi juhtum SA.100103. Portugali kava eelarve on 25 miljonit eurot.

avaldatud andmetest 2022. aastal makstud hüvitiste kohta ning võrreldud hüvitiste summasid 2021. aasta enampakkumistuluga[53].

Tabel 4. 2021. aastal tekkinud kaudsete kulude eest 2022. aastal makstud hüvitised

Liikmesriik	**2021. aastal tekkinud kaudsete kulude eest makstud hüvitis (miljonites eurodes)**	**Saajate (käitiste) arv**	**2021. aasta enampakkumistulu (miljonites eurodes)[54]**	**Kaudsete kulude hüvitamiseks kasutatud enampakkumistulu osakaal**
Belgia (FL)	75,2	37	527,3	17,0 %
Belgia (WL)	14,2	15		
Tšehhi	30,3	27	601,9	5,0 %
Saksamaa	806	676	5 270,9	15,3 %
Kreeka[55]	111,6	52	1 003,9	11,1 %
Hispaania	244	211	2 452,4	10,0 %
Soome	63,3	50	404,6	15,6 %
Prantsusmaa	300,2	275	1 445,9	20,7 %
Itaalia	146,8	229	2 495,8	5,9 %
Luksemburg	12	4	7,3	176,7 %
Madalmaad	59,8	59	894	6,7 %
Poola	167,6	92	4 966,4	3,4 %
Rumeenia	126	29	480,1	26,2 %
Slovakkia	1	7	275,8	0,0 %

Need 13 liikmesriiki tegid 2022. aastal kaudsete kuludega seotud makseid kogusummas ligikaudu 2,16 miljardit eurot. Seda on vähem kui 2021. aastal välja makstud 2,38 miljardit eurot. ELi HKSi suuniste läbivaatamisel oli vähendatud nende sektorite arvu, kus on õigus saada hüvitist. Vähenes ka abi saanud käitiste arv, kahanedes enam kui 2 000 käitiselt 2021. aastal ligikaudu 1 750 käitisele 2022. aastal. Samuti oli ELi HKSi suuniste läbivaatamisel ajakohastatud heitekoefitsiente, mida liikmesriigid kasutavad maksimaalse abisumma arvutamisel, mille tulemuseks olid väiksemad maksed võrdlusaluseks võetud tarbimise megavatt-tunni kohta. Teiselt poolt on rafineerimissektori hõlmamine ning võimalus piirata väga elektrienergiamahukates tööstusharudes maksimaalset omaosalust kaudsete

[53] Välja arvatud lennunduse LHÜde enampakkumisel müümisest saadud tulu.

[54] Välja arvatud lennunduse LHÜde enampakkumisel müümisest saadud tulu.

[55] Kreeka näitajad on esialgsed. Kuna riigi hüvitamiskava kiideti heaks alles 2023. aasta mais, ei olnud väljamaksete tegemine aruande esitamise ajaks veel lõppenud.

kulude katmisel (1,5 %ga abisaaja kogulisandväärtusest) avaldanud vastupidist mõju ja abi kogusummat suurendanud.

Liikmesriikide rakendatavate uute kavade alusel peaksid abisaajad investeerima osa saadud abist projektidesse, mis vähendavad nende otsest või kaudset CO_2 jalajälge ja seega kasvuhoonegaaside heite ülekandumise ohtu.

2021. aastal tekkinud kaudsete kulude hindamisel kasutatud CO_2 hind (2020. aastal registreeritud keskmine tulevikuhind 2021. aastal) oli 25,09 eurot ehk peaaegu sama suur kui hind, mida oli kasutatud 2020. aastal tekkinud kaudsete kulude puhul (25,20 eurot). Hüvitamiskavade eelarve on tavaliselt koostatud kogu kava kohaldamise perioodiks (enamikus liikmesriikides 2021–2030).

Kaudsete kulude hüvitamiseks tehtud maksed kahanesid ka suhtelises arvestuses. 2022. aastal moodustasid kaudsete kulude eest tehtud maksed kokku 10,4 % nimetatud 13 liikmesriigi 2021. aasta enampakkumistulust. 2021. aastal kulutasid need riigid CO_2-ga seotud kaudsete kulude hüvitamiseks keskmiselt 19,2 % oma enampakkumistulust. Siin ei ole peamine tegur mitte väiksem hüvitamine, vaid 2021. aasta suurem enampakkumistulu võrreldes 2020. aastaga.

Liikmesriigid, kes kulutavad mis tahes aastal kaudsete kulude hüvitamiseks rohkem kui 25 % oma enampakkumistulust, peavad avaldama aruande, milles on selgitatud, miks nad seda künnist ületasid. 2022. aastal püsis enamik liikmesriike tublisti allpool künnist. Ka siin on põhitegur enampakkumistulu suurenemine. Kaks liikmesriiki – Luksemburg ja Rumeenia – kulutasid kaudsete kulude hüvitamiseks siiski rohkem kui 25 % oma enampakkumistulust.

Luksemburgi kulutused olid märgatavalt suuremad kui kogu tema enampakkumistulu. Selle põhjus oli suuresti riigi enampakkumismahu vähenemine, mis oli tingitud peamiselt sellest, et riik kasutas ELi HKSi LHÜsid jõupingutuste jagamise määrusega hõlmatud sektorite heitkoguste kompenseerimiseks. Netomõju oli see, et Luksemburg teenis 2021. aastal enam kui poole vähem tulu kui 2020. aastal. Absoluutarvudes Luksemburgi makstud hüvitised 2022. aastal 2021. aastaga võrreldes tegelikult kahanesid. Rumeenia ületas künnist vaid veidi. Riik selgitas, et see oli osaliselt tingitud majanduse taastumisest, mille tulemusel oli suurenenud tööstuslik tootmine ja elektritarbimine.

7.2. Innovatsioonifond

Innovatsioonifond, mida rahastatakse täielikult ELi HKSist, on üks maailma suurimaid rahastamisprogramme uuenduslike vähese CO_2 heitega ja CO_2 heiteta tööstus- ja tehnoloogialahenduste kasutuselevõtuks energia-, tööstus- ja nullnetoliikuvuse sektoris. Fondist antakse toetust projektide jaoks, mille eesmärk on võtta kaubanduslikel eesmärkidel kasutusele uuenduslik vähese CO_2 heitega tehnoloogia ja tuua turule tööstuslikud lahendused, et vähendada Euroopas CO_2 heidet ja toetada üleminekut kliimaneutraalsusele.

Komisjon annab innovatsioonifondi rakendamisest üksikasjalikumalt aru eraldi aruannetes. Teist eduaruannet innovatsioonifondi rakendamise kohta on oodata 2023. aasta neljandas kvartalis[56].

Kui rääkida senistest konkreetsetest tulemustest, siis 2022. aastal toimunud teise projektikonkursi järel allkirjastati 16 suuremahulise ja 16 väikesemahulise projekti toetusleping. Enam kui 1,8 miljardi euroga rahastatakse uuendustegevust, sealhulgas tsemendi, vesiniku, kemikaalide ja töötleva tööstuse sektoris, ning edendatakse CO_2 heite vähendamist kaheksas ELi HKSis osalevas riigis[57]. Ligikaudu 60 miljoni euroga rahastatakse väikesemahulist uuendustegevust mitmes sektoris, kus heite vähendamine on keeruline, sealhulgas klaasi, tsemendi, energia salvestamise ja taastuvenergia sektoris[58].

Projektide toetamisega Tšehhis, Sloveenias, Leedus ja Küprosel parandati innovatsioonifondi valdkondlikku ja geograafilist tasakaalu. 2023. aasta juuniks hõlmas innovatsioonifondi portfell 69 rakendamisel olevat projekti, mida toetati ELi HKSist 3,1 miljardi euroga[59]. Hinnangute kohaselt vähendatakse nende projektidega kümne esimese aasta jooksul heitkoguseid ligikaudu 215 miljoni CO_2 ekvivalenttonni ulatuses.

ELi HKSi CO_2 hinnaga seotud stiimul on nende projektide puhul märksa suurem kui innovatsioonifondist eraldatavad vahendid. Näiteks on ettevõtjad innovatsioonifondist toetatavate projektide abil seni kokku hoidnud ligikaudu 17,3 miljardit eurot (CO_2-ga seotud kulud, mida on välditud tänu heitkoguste vähenemisele). See stiimul on selgelt suurem innovatsioonifondist nendele projektidele eraldatud toetusest (3,1 miljardit eurot). See on kooskõlas ELi HKSi põhimõttega, et peamine pikaajaline stiimul on CO_2 hind[60]. Innovatsioonifond täiendab seda stiimulit, et muutusi kiirendada.

Samal ajal valiti välja 18 projekti (nii suure- kui ka väikesemahulised projektid), mida ei olnud saatnud teisel projektikonkursil edu, et anda innovatsioonifondi raames projektiarendusabi. Selle abi kogusumma on 6,87 miljonit eurot ja seda annab Euroopa Investeerimispank (EIP). Alates programmi algusest on projektiarendusabi antud 43 projekti jaoks, millega on loodud head väljavaated tulevasteks kvaliteetseteks projektitaotlusteks.

Kolmandal suuremahuliste projektide konkursil keskenduti valdkondadele, mis on seotud ELi kavaga „REPowerEU“. 2023. aasta juulis valiti välja 41 projekti,[61] et valmistada ette toetuslepingud enneolematu 3,6 miljardi euro eraldamiseks innovatsioonifondist. Toetuslepingud allkirjastatakse eeldatavasti 2023. aasta lõpuks. Kolmas väikesemahuliste

[56] Komisjon aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule innovatsioonifondi rakendamise kohta (COM(2022) 416 final).

[57] Projektid aitavad kaasa CO_2 heite vähendamisele kuues liikmesriigis (Bulgaaria, Madalmaad, Poola, Prantsusmaa, Rootsi ja Saksamaa) ning Islandil ja Norras.

[58] „16 grants from the EU's Innovation Fund awarded to projects across Europe“(16 toetust ELi innovatsioonifondist projektidele üle kogu Euroopa), kliimameetmete peadirektoraat, 6. juuni 2023.

[59] Innovatsioonifondi projektiportfell (ajakohastatud).

[60] Direktiivi 2009/29/EÜ põhjendus 20, sama kinnitatakse direktiivi (EL) 2018/410 põhjenduses 14.

[61] „EL investeerib 3,6 miljardit eurot heitkogustega kauplemise tulu uuenduslikesse puhta tehnoloogia projektidesse“, kliimameetmete peadirektoraat, 13.7.2023.

projektide konkurss eelarvega 100 miljonit eurot lõppes 19. septembril 2023. Projektikonkursi raames laekus 72 taotlust.

ELi HKSi direktiivi läbivaatamine on kaasa toonud olulised muudatused innovatsioonifondis. Fondi mahtu on suurendatud 450 miljonilt LHÜ-lt ligikaudu 530 miljonile LHÜ-le, mille müügist saadakse eeldatavasti ligikaudu 40 miljardit eurot tulu[62] kasutamiseks kuni aastani 2030. Fondi kohaldamisalasse on lisatud uued sektorid: merendus, hooned ja maanteetransport. Samuti on lisatud sellesse uued elemendid, et viia fond paremini vastavusse turuvajadustega, sealhulgas keskmise mahuga projektide kategooria ja rahastamismehhanismid, nagu konkurentsipõhine pakkumismenetlus (vähempakkumine). Ehkki tähelepanu keskmesse jääb murranguline innovatsioon, lisandub eesmärk kiirendada uuendusliku tehnoloogia kasutuselevõttu, ning vähempakkumised peaksid sellele kaasa aitama. Selle läbivaatamisega seoses on muudetud innovatsioonifondi käsitlevat määrust (EL) 2019/856[63]. Muudetud määrus peaks jõustuma 2023. aasta novembri alguses.

Neljas projektikonkurss, mis hõlmab väikesemahulisi, keskmise mahuga ja suuremahulisi projekte ja mille esialgne eelarve on neli miljardit eurot, ning esimene vähempakkumine saastevaba vesiniku jaoks, eelarvega 800 miljonit eurot, avatakse enne 2023. aasta lõppu, lähtudes läbivaadatud normidest. Katsepakkumine ja järgmine vähempakkumine on avatud liikmesriikidele, et eraldada riigi eelarvest vahendeid täiendavate projektide toetamiseks – tegemist on vähempakkumise kui teenuse põhimõttega, mida on kirjeldatud Euroopa vesinikupanka käsitlevas teatises[64].

7.3. Moderniseerimisfond

Moderniseerimisfond on ELi HKSist rahastatav solidaarsusprogramm. Sellest toetatakse kümmet väiksema sissetulekuga liikmesriiki[65] ja alates 2024. aastast 13 väiksema sissetulekuga liikmesriiki 2030. aasta kliima- ja energiaeesmärkide saavutamisel, aidates ellu viia projekte, millega moderniseeritakse energiasüsteeme ja suurendatakse energiatõhusust. Fondi eelarvevahendid, mis saadakse ELi HKSi LHÜde enampakkumisel müümisest, jaotatakse toetatavate liikmesriikide vahel, järgides kindlaksmääratud jaotuspõhimõtteid[66].

Liikmesriigid esitavad EIP-le hindamiseks investeerimisettepanekud. Nad peavad kasutama enamiku fondist saadud vahenditest selliste prioriteetsete investeeringute jaoks, mis aitavad edendada nende energiasüsteemi ümberkujundamist. Komisjon teeb väljamaksmisotsuse, kui EIP on kinnitanud investeeringu prioriteetse investeeringuna või kui fondi investeerimiskomitee on soovitanud rahastada seda mitteprioriteetse investeeringuna.

[62] Kui arvestada CO_2 hinnaks 75 eurot tonni kohta.

[63] Komisjoni 26. veebruari 2019. aasta delegeeritud määrus (EL) 2019/856, millega täiendatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2003/87/EÜ innovatsioonifondi toimimise osas (ELT L 140, 28.5.2019).

[64] Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele Euroopa vesinikupanga kohta (COM(2023) 156 final, 16.3.2023).

[65] Esimesed liikmesriigid, keda toetati, olid Bulgaaria, Eesti, Horvaatia, Leedu, Läti, Poola, Rumeenia, Slovakkia, Tšehhi ja Ungari. 2023. aastal vastu võetud läbivaadatud ELi HKSi direktiiviga on lisatud toetusesaajate hulka Kreeka, Portugal ja Sloveenia.

[66] ELi HKSi direktiivi IIb lisa – moderniseerimisfondi vahendite jaotus.

Väljamaksmisotsused tehakse kaks korda aastas aset leidvates tsüklites, mis hõlmavad investeeringuid kõikides toetust saavates liikmesriikides.

Alates 2021. aasta jaanuarist on moderniseerimisfondist välja makstud kokku ligikaudu 7,5 miljardit eurot, millest on kasu saanud kõik liikmesriigid, kellel on õigus fondist toetust saada. Liikmesriikidele välja makstud summad on esitatud tabelis 5. 2023. aasta juunis võttis komisjon vastu viienda moderniseerimisfondi puudutava väljamaksmisotsuse[67]. Selle põhjal tegi EIP seitsmele toetatavale liikmesriigile[68] 31 investeerimisettepaneku rahastamiseks makseid kogusummas 2,4 miljardit eurot. Ettepanekute esitamine moderniseerimisfondi järjekordse konkursivooru jaoks lõppes mitteprioriteetsete projektide puhul 15. augustil 2023 ja prioriteetsete projektide puhul 12. septembril 2023.

Tabel 5. Moderniseerimisfondist tehtud väljamaksete kogusummad (1. jaanuarist 2021 kuni 30. juunini 2023)

Toetust saanud liikmesriik	**Alates 2021. aastast välja makstud summa (miljonites eurodes)**
Bulgaaria	196,6
Tšehhi	2 677,2
Eesti	87,0
Horvaatia	210,0
Ungari	108,6
Leedu	114,0
Läti	5,0
Poola	1 036,2
Rumeenia	2 558,2
Slovakkia	519,5
KOKKU	**7 512,2**

ELi HKSi direktiivi läbivaatamine toob kaasa olulised muudatused, mis on seotud moderniseerimisfondi mahu ja juhtimisega. Fondi mahtu suurendatakse 110 miljoni LHÜ võrra, mis lisandub algsele 640 miljonile LHÜ-le. Lisamaht jagatakse 13 toetust saava liikmesriigi vahel (kümme algset toetusesaajat pluss Kreeka, Portugal ja Sloveenia). Veelgi

[67] Komisjoni 30. mai 2023. aasta otsus moderniseerimisfondi tulude väljamaksmise kohta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2003/87/EÜ alusel – esimene, kaks korda aastas aset leidev väljamaksetsükkel (C(2023) 3643 final).

[68] Viienda väljamaksmisotsusega kiideti heaks maksed Rumeeniale (1,1 miljardit eurot), Tšehhile (1 miljard eurot), Bulgaariale (197 miljonit eurot), Poolale (47 miljonit eurot), Horvaatiale (88 miljonit eurot), Lätile (5 miljonit eurot) ja Leedule (1 miljon eurot).

rohkem fondi ELi HKSist saadud vahendeid eraldatakse prioriteetsete projektide jaoks ja prioriteetide loetelu pikendatakse. Selle läbivaatamisega seoses muudetakse moderniseerimisfondi käsitlevat määrust (EL) 2020/1001[69]. Muudetud määrus on kavas vastu võtta 2023. aasta neljandas kvartalis. Seda hakatakse kohaldama 1. jaanuaril 2024, et uued normid kehtiksid juba 2024. aasta esimeses väljamaksetsüklis.

8. Heitkoguste vähenemine ELi HKSis

2022. aastal oli koguheide ELi HKSis 1 362,1 miljonit CO_2 ekvivalenttonni (väiksem kui 2021. aasta 1 364,9 miljonit CO_2 ekvivalenttonni). Käitiste heide oli 1 313 miljonit CO_2 ekvivalenttonni ehk 1,8 % väiksem kui 2021. aastal. Heitkoguste vähenemisele aitasid kaasa eelkõige tööstuskäitised (2022. aastal −6,5 %). Elektri- ja soojusenergia tootmisest tulenevad heitkogused suurenesid teist aastat järjest (2022. aastal +2,4 %). Selle peamine põhjus oli Euroopas valitsenud energiakriis ja sellest tulenev fossiilkütuste suurem kasutamine elektrienergia tootmisel.

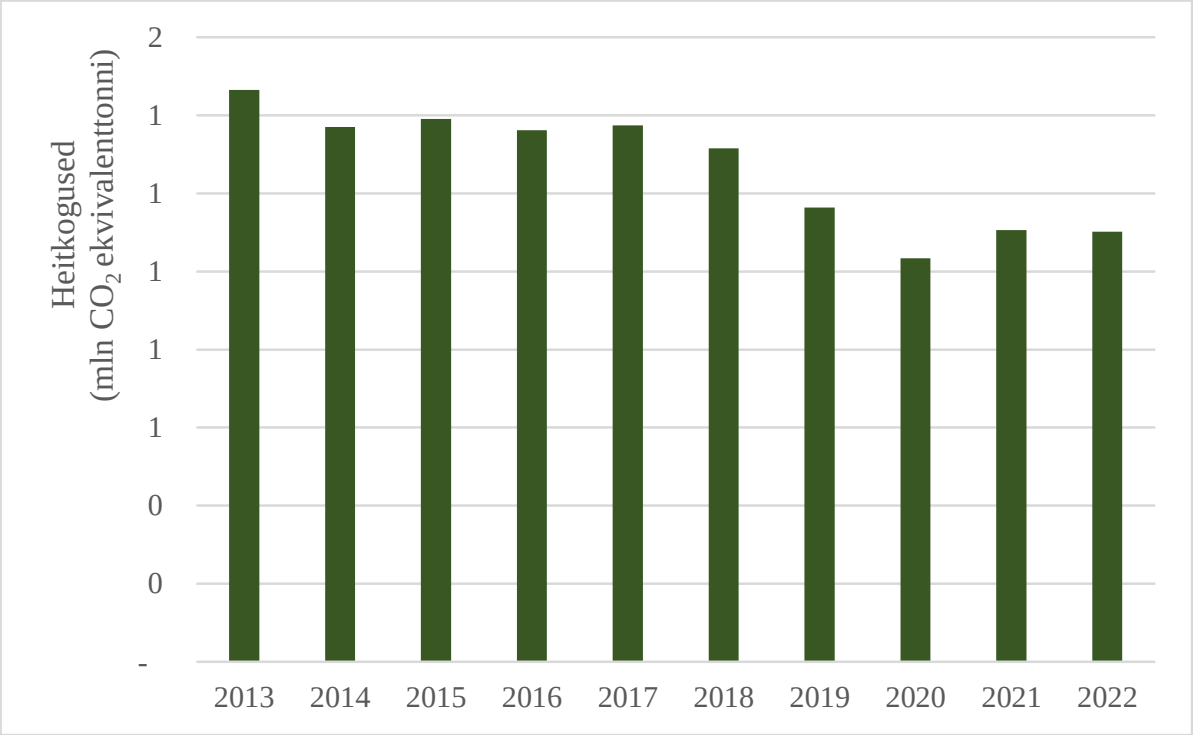
Tööstuskäitiste heitkogused kahanesid 2022. aastal 2021. aastaga võrreldes 6,5 %. Märkimisväärne kahanemine leidis aset tsemendiklinkri, toormalmi ja terase, mahtlastikemikaalide ja lubja tootmisel ning dolomiidi/magnesiidi ja ammoniaagi kaltsineerimisel. Heitkogused suurenesid mineraalõli rafineerimise sektoris. Tabelis 6 on näidatud muutused käitistest pärit ELi HKSi heitkogustes viimastel aastatel.

[69] Komisjoni 9. juuli 2020. aasta rakendusmäärus (EL) 2020/1001, millega kehtestatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2003/87/EÜ üksikasjalikud rakenduseeskirjad seoses moderniseerimisfondi tegevusega, millega toetatakse investeeringuid teatavate liikmesriikide energiasüsteemide moderniseerimiseks ja energiatõhususe suurendamiseks (ELT L 221, 10.7.2020).

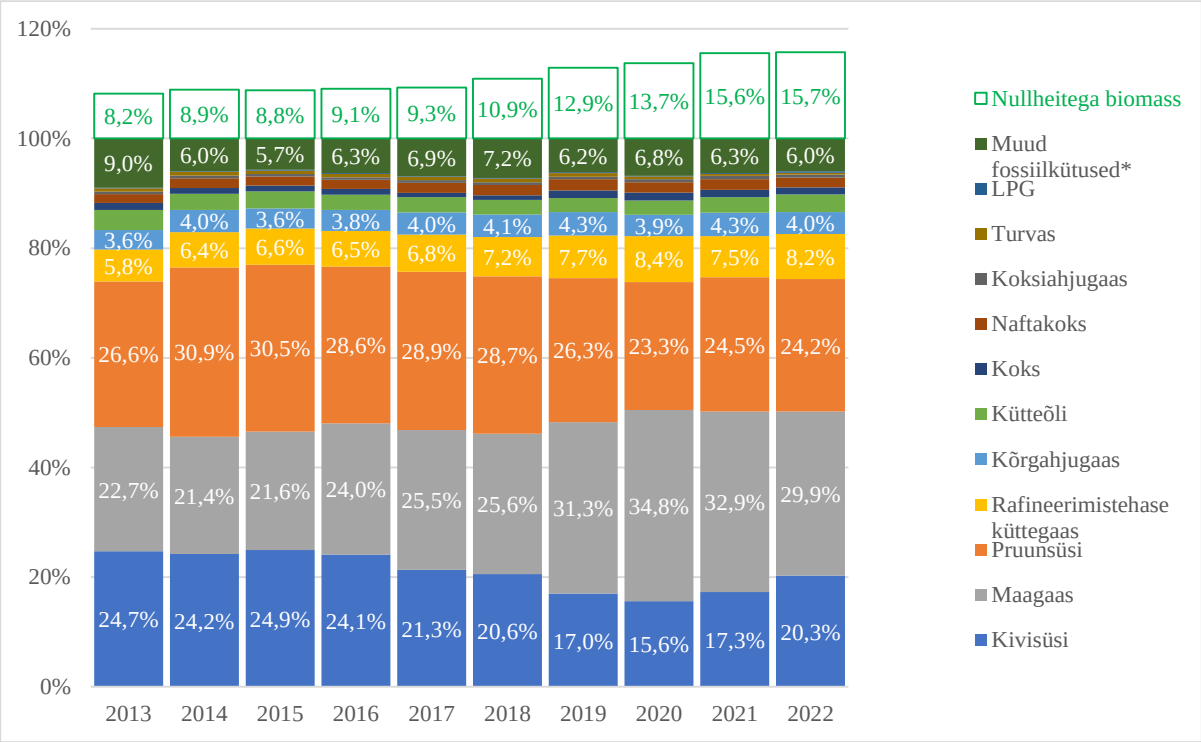
Tabel 6. Tõendatud heitkogused ELi HKSiga hõlmatud käitistest (miljonites tonnides)

Aasta	2019	2020	2021	2022
Tõendatud heitkogused paiksetest käitistest	1 530	1 356 (ilma Ühendkuningriigita 1 253)	1 337	1 313
Muutus võrreldes eelmise aastaga	–9,1 %	–11,4 %	–1,4 % (ilma Ühendkuningriigita 6,6 %)	–1,8 %
Tõendatud heitkogused elektri- ja soojusenergia tootmisest	822	696 (ilma Ühendkuningriigita 653)	708	725
Muutus võrreldes eelmise aastaga	– 14,7 %	–15,3 %	1,6 % (ilma Ühendkuningriigita 8,4 %)	2,4 %
Tõendatud heitkogused tööstuslikust tootmisest	708	660 (ilma Ühendkuningriigita 601)	629	588
Muutus võrreldes eelmise aastaga	–1,6 %	–6,9 %	–4,7 % (ilma Ühendkuningriigita 4,6 %)	–6,5 %

Joonisel 4 on näidatud kokkuvõtlikult ja joonisel 5 kütuseliikide kaupa muutused heitkogustes, mida ELi HKSiga hõlmatud käitised tekitasid fossiilkütuste põletamisega. Kokkuvõttes heitkogused vähenevad. Pikaajaline kivisöe maagaasiga asendamise suundumus 2022. aastal maagaasi hinna suure tõusu tõttu siiski muutus. ELi HKS ei hõlma biomassist pärit heidet, mistõttu ei sisaldu see käesoleva aruande teistes punktides esitatud heitkogustes. Jooniselt 5 on näha ka see, et 2022. aastal suurenes biomassi kasutamine ELi HKSiga hõlmatud käitistes; sellele osutab fossiilkütuste heitkogustele lisanduvate biomassist tulenevate heitkoguste osakaal (16,7 %). Kuni 2022. aastani loeti biomassi põletamisest tulenev heide üldjuhul nulliks.

Joonis 4. Muutused fossiilkütuste põletamisega tekitatud heitkogustes ELi HKSis

Joonis 5. Muutused heitkoguste osakaalus kütuseliikide kaupa (osakaal ELi HKSiga hõlmatud käitiste kasutatud kütuste põhjustatud koguheites; nimetus puudub, kui kütusest tuleneva heite osakaal koguheites ei ületanud kordagi 3 %)

[*] = ei ole hõlmatud muude kindlaksmääratud kütustega

Alates 1. jaanuarist 2023[70] kohaldatakse ELi HKSis arvestuslikult nullheitega biomassist tulenevate heitkoguste suhtes taastuvenergia direktiivi[71] kohaseid uusi säästlikkust ja heitkoguste vähendamist puudutavaid kriteeriume. Need hõlmavad rangemaid kriteeriume biokütuste ja vedelate biokütuste puhul ning uusi kriteeriume tahke ja gaasilise biomassi puhul.

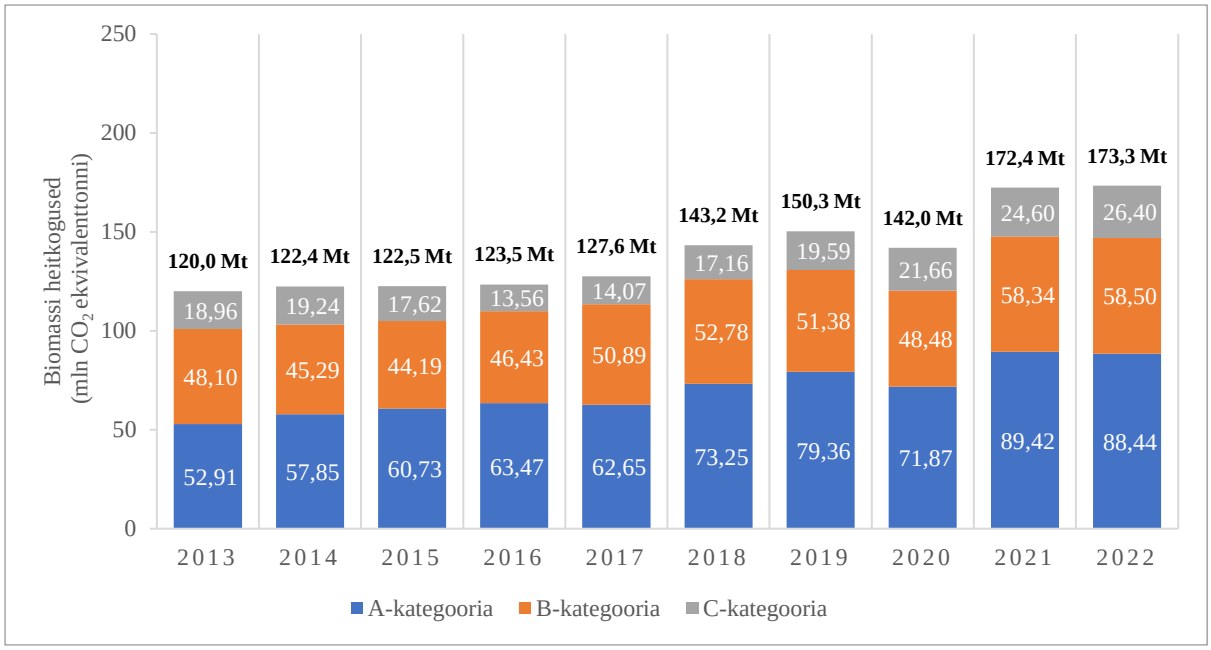
Biomasskütuseid, mis vastavad kohaldatavatele säästlikkuse ja kasvuhoonegaaside heitkoguste vähendamise kriteeriumidele või mida need kriteeriumid ei hõlma, võib käsitada arvestuslikult nullheitega kütustena. See tähendab, et neist tulenevaid CO_2 heitkoguseid ei loeta fossiilkütuste CO_2 heitkogusteks. Käitajad ei pea tagastama nende heitkoguste eest ELi HKSi LHÜsid. Seepärast on arvestuslikult nullheitega biomassist tulenevad heitkogused esitatud joonisel 5 fossiilkütuste heitkogustele lisanduvana.

Joonisel 6 on näidatud arvestuslikult nullheitega biomassist tulenevate heitkoguste jagunemine ELi HKSiga hõlmatud A-, B- ja C-kategooria käitiste vahel. Sellest on välja jäetud absorptsioonietapp ja heite netoväärtus. Arvestuslikult nullheitega biomassist tulenevate heitkoguste maht oli 2022. aastal 173 miljonit CO_2 ekvivalenttonni ehk sarnanes eelmise aasta mahuga.

Muust kui arvestuslikult nullheitega biomassist tulenevad heitkogused olid jätkuvalt minimaalsed, ulatudes ligikaudu 1,3 miljoni CO_2 ekvivalenttonnini, mis moodustas veidi alla 0,1 % paiksetest käitistest pärit ELi HKSi koguheitest. Kuigi see osakaal on peaaegu sama, mis 2021. aastal, on oodata selle suurenemist, kuna arvestuslikult nullheitega biomassi suhtes kohaldatavad nõuded on alates 2023. aastast rangemad. Kuni 1. jaanuarini 2023 võisid liikmesriikide ametiasutused lubada käitistel lugeda biomassist tuleneva heite nulliks, tõendamata vastavust teise taastuvenergia direktiivi säästlikkuse ja heitkoguste vähendamise kriteeriumidele.

[70] Seire- ja aruandlusmääruse artikli 38 lõige 6. Vt eespool – määrus (EL) 2018/2066, mida 2020. aastal muudeti määrusega (EL) 2020/2085 ja 2022. aastal määrusega (EL) 2022/388. Vt konsolideeritud tekst.

[71] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. detsembri 2018. aasta direktiiv (EL) 2018/2001 taastuvatest energiaallikatest toodetud energia kasutamise edendamise kohta (uuesti sõnastatud) (ELT L 328, 21.12.2018). Vt konsolideeritud tekst.

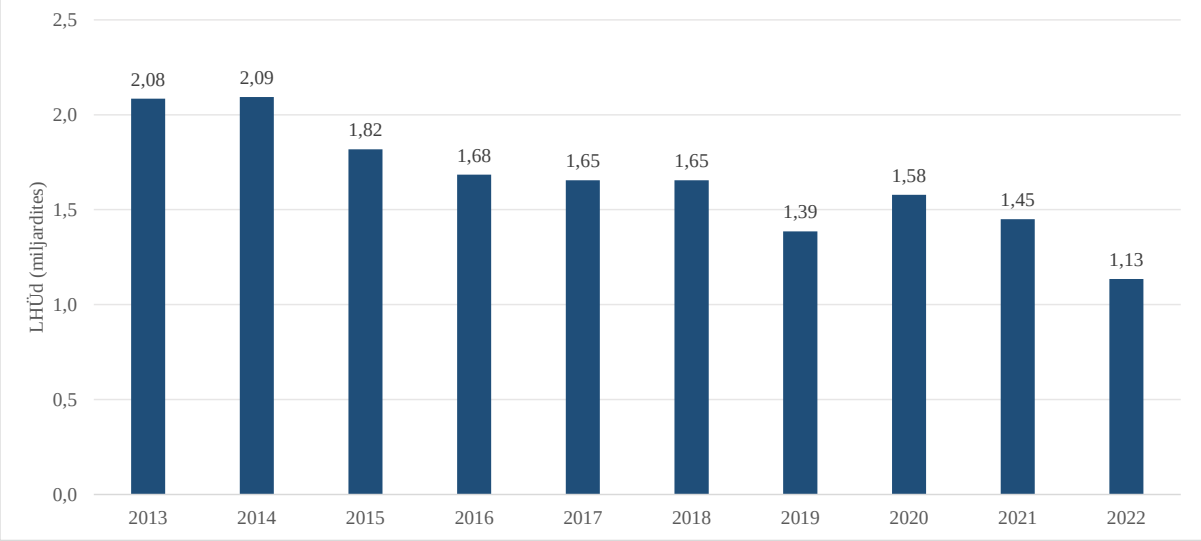
Joonis 6. ELi HKSiga hõlmatud käitiste arvestuslikult nullheitega biomassist tulenevad heitkogused aastatel 2013–2020 (miljonites CO_2 ekvivalenttonnides)

9. Pakkumise ja nõudluse tasakaalustamine ELi CO_2-turul

Turustabiilsusreserv loodi reeglitel põhineva pikaajalise lahendusena kolmanda etapi alguses ELi HKSi LHÜde pakkumises ja nõudluses valitsenud struktuurse tasakaalustamatuse jaoks. 2013. aastal ulatus ülejääk ELi CO_2-turul 2,1 miljardi LHÜni (pärast seda, kui oli ette nähtud 1,6 miljardi rahvusvahelise ühiku kasutamine nõuete täitmiseks ELi HKSis).

Turustabiilsusreservi abil kohandatakse LHÜde pakkumist ELi HKSis vastavalt ringluses olevate LHÜde koguarvu eelnevalt kindlaksmääratud piirmääradele. Ringluses olevate LHÜde koguarvu arvesse võttes LHÜsid kas kõrvaldatakse[72] enampakkumiselt ja kantakse reservi või vabastatakse reservist ja pannakse enampakkumisele. Nii parandatakse turustabiilsusreserviga tasakaalu ja vastupidavust tulevastele nõudlus-/pakkumisšokkidele ning võimaldatakse ELi CO_2-turul sujuvalt toimida. Turustabiilsusreserv hakkas toimima 2019. aastal ja sellest ajast saati on selle abil kõrvaldatud LHÜsid ringlusest.

Komisjon avaldab ringluses olevate LHÜde koguarvu kord aastas. See arvutatakse eelmise aasta kohta ning sellest lähtutakse pakkumise kohandamisel avaldamisele järgneva 12 kuu jooksul, järgides konkreetseid põhimõtteid. 15. mail 2023 avaldas komisjon teatise 2022. aastal ringluses olnud LHÜde koguarvu kohta[73]. Kokku oli ringluses 1,13 miljardit LHÜd, mida on vähem kui 2021. aastal, kuid mis on siiski turustabiilsusreservi rakendumise künnist ületav kogus. Selle tulemusel kõrvaldatakse ajavahemikus 2023. aasta septembrist kuni 2024. aasta augustini enampakkumiselt 272 miljonit LHÜd (24 % ringluses olevate LHÜde koguarvust). Joonisel 7 on näidatud muutused LHÜde ülejäägis ELi HKSis alates 2013. aastast. ELi HKSis osalevate riikide panused turustabiilsusreservi alates 2019. aastast on esitatud komisjoni talituste töödokumendi[74] tabelis 6.

Joonis 7. LHÜde ülejääk ELi HKSis (2013–2022)

[72] Turustabiilsusreservi kantakse 24 % ringluses olevatest LHÜdest, kui nende koguarv ületab 833 miljonit.

[73] Komisjoni teatis „2022. aastal ringluses olnud lubatud heitkoguse ühikute koguarvu avaldamine direktiiviga 2003/87/EÜ loodud ELi heitkogustega kauplemise süsteemi kohase turustabiilsusreservi jaoks“ (ELT C 172, 15.5.2023).

[74] SWD(2023) 346.

Alates 2023. aastast muutub see osa turustabiilsusreservis hoitavatest LHÜdest, mis ületab teatavat künnist, kehtetuks[75]. Komisjon andis sellest aru oma teatises 2022. aastal ringluses olnud LHÜde koguarvu kohta. Kohaldatav künnis oli 2022. aasta enampakkumismaht (486 miljonit LHÜd). 31. detsembril 2022 oli turustabiilsusreservis üle 3 miljardi LHÜ. Seetõttu muutusid 2,5 miljardit LHÜd 1. jaanuaril 2023 kehtetuks. Ülejäänud LHÜd vastasid alates 2019. aastast reservi paigutatud LHÜdele. Sellest ülejäänud kogusest vabastati REPowerEU määruse alusel 27 miljonit LHÜd müümiseks enampakkumisel, et rahastada innovatsioonifondi. See kajastub 2023. aastal tehtavates ringluses olevate LHÜde koguarvu arvutustes.

Paketi „Eesmärk 55“ raames – ELi HKSi direktiivi ja turustabiilsusreservi käsitleva otsuse läbivaatamisel – on tehtud olulised muudatused reservi tugevdamiseks. Need muudatused jõustuvad 2024. aastal. Säilitatud on praegune reservi lisamise määr (24 %) ja kehtetuks tunnistamise künniseks on määratud 400 miljonit LHÜd. Samuti on kohandatud reservi lisatavate LHÜde arvu kindlaksmääramise korda, et vähendada künniseefekti. Kui ringluses olevate LHÜde koguarv jääb vahemikku 833 kuni 1 096 miljonit, ei kohaldata tavapärast reservi lisamise määra, vaid enampakkumismahtu vähendatakse reservi paigutatava väiksema koguse LHÜde võrra. Peale selle võetakse alates 2024. aastast ringluses olevate LHÜde koguarvu arvutamisel arvesse lennunduse netonõudlust. Neid muudatusi kajastatakse teatises, mis käsitleb 2023. aastal ringluses olnud LHÜde koguarvu. Teatis peaks avaldatama 1. juuniks 2024.

10. Lennundus

Lennundussektori heitkoguseid on reguleeritud ELi HKSi raames alates 2012. aastast. Õiguslikult hõlmab süsteem kõiki EMPst väljuvaid ja EMPsse saabuvaid lende. 2013. aastal piirati ELi HKSis täidetavad kohustused ajutiselt EMP-siseste lendudega, et toetada Rahvusvahelist Tsiviillennunduse Organisatsiooni (ICAO) lennunduse heitkoguste vähendamiseks ülemaailmse turupõhise meetme väljatöötamisel[76]. ELi HKSi direktiivi kohaldamisala on laiendatud sellest ajast saati kolm korda, nagu on selgitatud allpool.

Esiteks hõlmab ELi HKS alates 1. jaanuarist 2020 ka Šveitsi suunduvate lendude heitkoguseid[77]. EMP lennujaamadesse suunduvate lendude suhtes kohaldatakse Šveitsi HKSi. Sellega on tagatud võrdsed tingimused mõlemal lennusuunal. Teiseks kohaldatakse alates 1. jaanuarist 2021 ELi HKSi Ühendkuningriiki suunduvate lendude suhtes. EMP lennujaamadesse suunduvate lendude suhtes kohaldatakse Ühendkuningriigi HKSi, tänu millele jätkub lennunduse CO_2 heite hinnastamine vaatamata Ühendkuningriigi lahkumisele EList.

[75] Turustabiilsusreservi käsitleva otsuse artikli 1 lõike 5a alusel.

[76] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 24. aprilli 2013. aasta otsus nr 377/2013/EL ajutise erandi tegemise kohta direktiivist 2003/87/EÜ, millega luuakse ühenduses kasvuhoonegaaside saastekvootidega kauplemise süsteem (ELT L 113, 25.4.2013).

[77] Kohandatud tõendatud heitkogused (v.a Ühendkuningriigist saabuvad lennud): 2020. aastal 21,5 miljonit tonni ja 2019. aastal 55,8 miljonit tonni.

Kolmandat korda laieneb ELi HKSi direktiivi kohaldamisala 1. jaanuaril 2024, mil ELi HKS hakkab hõlmama enamiku ELi üheksasse äärepoolseimasse piirkonda saabuvate ja sealt väljuvate lendude heitkoguseid[78] ning heitkoguseid, mida põhjustavad lennud äärepoolseimatest piirkondadest Šveitsi ja Ühendkuningriiki. Selle tulemusel suureneb ELi HKSi raames toimuva CO_2 hinnastamise kohaldamisala ligikaudu 7 %. Šveitsil on kavas hõlmata alates samast kuupäevast oma HKSiga heitkogused, mida põhjustavad äärepoolseimatesse piirkondadesse suunduvad lennud.

2022. aastal anti kooskõlas ELi HKSi ajakohastatud kohaldamisalaga välja ligikaudu 27 miljonit lennunduse LHÜd. Tasuta eraldati 23,1 miljonit LHÜd. EMP riiklike haldajate hallatavad õhusõidukite käitajad said Šveitsi HKSis tasuta veidi vähem kui 0,4 miljonit Šveitsi lennunduse LHÜd. Enampakkumisel müüdi 2022. aastal ligikaudu 3,7 miljonit lennunduse LHÜd.

Õhusõidukite käitajate heitkogused suurenesid 2022. aastal 2021. aastaga võrreldes märkimisväärselt. 2022. aastal ulatusid heitkogused 49,1 miljoni tonnini (sh 0,5 miljonit tonni Šveitsi HKSi raames), olles kasvanud 27,9 miljonilt tonnilt 2021. aastal. See kogus oli siiski ligi 30 % väiksem kui 2019. aasta 68,2 miljonit tonni. Samas ei hõlma ELi HKS alates 2021. aastast enam Ühendkuningriigist saabuvaid lende. Seda arvesse võttes sarnanevad ELi HKSiga hõlmatud lennunduse heitkogused 2019. aasta heitkogustega, mis kinnitab naasmist COVID-19 pandeemia eelsele tasemele[79].

Tabelis 7 on esitatud õhusõidukite käitajate tõendatud heitkogused ning tasuta eraldatud ja enampakkumisel müüdud lennunduse LHÜde kogused alates 2019. aastast.

[78] Kuni 2030. aastani tehakse ELi HKSist ajutine erand liikmesriigi äärepoolseimas piirkonnas asuva lennuvälja ja samas liikmesriigis asuva lennuvälja vaheliste lendude heitkoguste puhul.
[79] Euroopa lennunduse ülevaade 24.–30. mai, Eurocontrol, 1.6.2023.

Tabel 7. ELi HKSiga hõlmatud lennundus – tõendatud heitkogused, tasuta eraldatud LHÜd ja enampakkumisel müüdud LHÜd

Aasta	2019	2020	2021	2022
Tõendatud heitkogused (miljonit CO_2 ekvivalenttonni)	68,2	25,2	27,9	49,1
Muutus võrreldes eelmise aastaga[80, 81]	1 %	–63 %	30 %	75 %
Tasuta eraldatud LHÜd (EL 27 + Island, Liechtenstein ja Norra + Ühendkuningriik + Šveits)[82, 71, 72]	31,3[83]	32,5	24,0	23,1
Tasuta eraldamine uute osalejate ja kiiresti kasvavate käitajate erireservist	1,0	0,8	0,3	0,25
Enampakkumisel müüdud LHÜde kogus	5,5	9,2	3,8	3,7

ICAO assamblee võttis 2016. aasta oktoobris vastu resolutsiooni rahvusvahelise lennunduse süsinikdioksiidiheite kompenseerimise ja vähendamise süsteemi (CORSIA) kohta. Resolutsiooni kinnitati selle läbivaatamisel 2019. ja 2022. aastal. Resolutsiooni peamine eesmärk on korvata teatavat lähtetaset ületav rahvusvahelise lennunduse CO_2 heide. Süsteem võeti kasutusele 2021. aastal ja see on kuni 2026. aasta lõpuni kõikidele riikidele vabatahtlik. Alates 2027. aastast peaks see olema suurematele lennundusriikidele kohustuslik. Ei ole veel selge, kas kõik kohustatud riigid hakkavad süsteemi sellest aastast alates kohaldama – mõni

[80] Võttes arvesse lennundusega seotud muudatusi ELi HKSi kohaldamisalas (ilma Ühendkuningriigist saabuvate lendudeta).

[81] Šveitsi hõlmavad üksnes 2020., 2021. ja 2022. aasta andmed.

[82] Neis kogustes ei ole arvesse võetud kõiki tegevuse lõpetanud õhusõidukite käitajaid, uute osalejate ja kiiresti kasvavate käitajate erireservist tasuta eraldatud LHÜsid ega ka 2012. aasta tagastusi, mis tulenesid kohaldamisala muutusest. Allikad: ELi tehingulogi, kliimameetmete peadirektoraat.

[83] Kui võtta arvesse koguseid, mis jäid õhusõidukite käitajate tegevuse lõpetamise tõttu eraldamata, oleks 2019. aasta tegelik eraldatud LHÜde kogus esitatud kogusest 4 miljoni võrra väiksem (vt teatise C/2020/8643 joonealune märkus 8, ELT C 428, 11.12.2020). LHÜde eraldamine Ühendkuningriigile (4,31 miljonit LHÜd 2019. aastaks eraldatud üldkogusest) 2019. aastal peatati, kuna komisjon oli võtnud vastu kaitsemeetmed ELi HKSi keskkonnaalase terviklikkuse tagamiseks olukorras, kus EList välja astuva liikmesriigi suhtes ei kohaldata enam liidu õigust. LHÜde eraldamist jätkati 2020. aastal.

riik (nt Hiina) on väljendanud süsteemi suhtes kahtlust[84]. Osalevad riigid peaksid kohustama oma riigis asuvaid lennuettevõtjaid kompenseerima oma heitkogused, mis ületavad lähtetaset (85 % 2019. aasta tasemest), ostes ja tühistades rahvusvahelisi ühikuid. Selleks et hõlbustada edusammude tegemist ICAOs, pikendati ELi HKSi kohaldamisala piiramist Euroopa-siseste lendudega 2026. aasta lõpuni, sest kolmandad riigid peaksid hakkama kasutama CORSIAt alates 2027. aastast. Peale selle on läbivaadatud ELi HKSi direktiiviga ette nähtud, et süsteemi kohaldatakse nende riikidega seotud lendude suhtes, kes ei hakka 2027. aastal CORSIAt kohaldama.

Läbivaadatud ELi HKSi direktiiviga edendatakse põhimõtte „saastaja maksab“ rakendamist lennundussektoris. LHÜde tasuta eraldamine õhusõidukite käitajatele lõpetatakse järk-järgult 2025. aasta lõpuks. Samal ajal on 20 miljonit LHÜd (mille praegune turuväärtus on hinnanguliselt ligikaudu 1,6 miljardit eurot) ette nähtud selleks, et veelgi enam toetada toetuskõlblike alternatiivkütuste kasutuselevõttu. Sellega suureneb praegune ELi HKSi pakutav finantsstiimul – heite nulliks lugemise tulemusel ligikaudu 300 eurot kütusetonni kohta –, mis innustab eelistama fossiilkütustele alternatiivkütuseid. Energia maksustamise direktiivi käimasoleva läbivaatamisega suurendatakse seda stiimulit eeldatavasti veelgi.

Tunnistades, et enam ei saa eirata lennunduse muud kui CO_2-ga seotud mõju,[85] on välja töötatud spetsiaalne seire-, aruandlus- ja tõendamisraamistik, mida hakatakse rakendama 1. jaanuaril 2025. Laiendatud on innovatsioonifondi, et toetada lennunduse üldise kliimamõju vähendamist. Seire-, aruandlus- ja tõendamisraamistikus lennunduse muu kui CO_2-ga seotud mõju kohta saadud tulemuste põhjal esitab komisjon 2027. aasta lõpuks aruande. Seejärel koostab komisjon vajaduse korral seadusandliku ettepaneku koos sellele lisatava mõjuhinnanguga, kus kirjeldatakse, kuidas leevendada lennunduse muu kui CO_2-ga seotud mõju selle mõju ELi HKSi kohaldamisalasse lisamise kaudu.

Komisjon hindab 2026. aastal, kas CORSIAt on tugevdatud ja kas suuremad lennundusriigid väljaspool Euroopat rakendavad seda. Selle hindamise tulemuste põhjal peaks komisjon tegema seadusandliku ettepaneku i) piirata ELi HKSi kohaldamisala EMP lennujaamadest väljuvate lendudega, arvates maha mis tahes kulud, mis tekivad nende lendude puhul CORSIA kompenseerimisnõuete täitmisel, või ii) kohaldada ELi HKSi raames toimuvat CO_2 hinnastamist vaid Euroopa-siseste lendude suhtes ja nende riikidega seotud lendude suhtes, kes ei hakka 2027. aastal CORSIAt kohaldama.

---

[84] Impact assessment report accompanying the Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council amending Directive 2003/87/EC as regards aviation’s contribution to the Union’s economy-wide emission reduction target and appropriately implementing a global market-based measure (Mõju hindamise aruanne, mis on lisatud ettepanekule võtta vastu Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, millega muudetakse direktiivi 2003/87/EÜ seoses lennunduse panusega kogu ELi majandust hõlmavasse heitkoguste vähendamise eesmärki ja üleilmse turupõhise meetme asjakohase rakendamisega) (SWD(2021) 603, 14.7.2021).

[85] Ülemaailmse lennunduse kogumõju kliimale hõlmab märksa enamat kui pelk CO_2-ga seotud mõju, mida praegu ELi HKSi raames reguleeritakse. Hinnanguliselt on lennunduse üldine mõju muud mõju arvesse võttes kaks kuni neli korda suurem kui CO_2 heite mõju. Selle heite vähendamine on oluline, võttes arvesse et valitsustevaheline kliimamuutuste eksperdirühm (IPCC) on oma kuuendas hindamisaruandes kliimamuutuste leevendamise kohta toonud rahvusvahelise lennunduse (ja laevanduse) esile sektoritena, mille kliimaeesmärgid ei ole piisavad selleks, et piirata ülemaailmset temperatuuri tõusu kooskõlas Pariisi kliimakokkuleppega.

11. Turujärelevalve

ELi CO_2-turu suhtes kohaldatakse ELi finantsturgude jaoks kehtestatud rangeid turujärelevalve norme. Nii lubatud heitkoguse väärtpaberid, millega kaubeldakse hetketurgudel, kui ka nende tuletisinstrumendid on liigitatud direktiivi 2014/65/EL[86] alusel finantsinstrumentideks. See liigitus kajastub ka teisestes õigusaktides, sealhulgas enampakkumismääruses, millega reguleeritakse esmasturgu (LHÜde enampakkumised).

ELi CO_2-turu üle teevad järelevalvet kõikide liikmesriikide finantsjärelevalveasutused[87] Euroopa reguleeriva asutuse – Euroopa Väärtpaberiturujärelevalve (ESMA) – koordineerimisel. Nad jälgivad turuosaliste käitumist ulatuslike aruandlus- ja läbipaistvusnõuete abil. Lisaks kohustab määrus (EL) nr 596/2014,[88] mis käsitleb turukuritarvitusi, turuosalisi viivitamata teatama kahtlastest korraldustest ja tehingutest. Liikmesriikide ametiasutustel on õigus reageerida turukuritarvituse avastamise korral parandusmeetmete või karistustega.

Energiakriisi ja ELi HKSis toimunud hinnatõusu valguses avaldas ESMA 22. märtsil 2022 põhjaliku uuringu ELi CO_2-turu toimimise kohta[89]. Aruanne sisaldab üksikasjalikku turuanalüüsi, milles on jõutud järeldusele, et turg toimib nõuetekohaselt ja hinnamuutused on kooskõlas turu aluspõhimõtetega. Peale selle esitas ESMA mitu soovitust, et veelgi parandada ELi CO_2-turu läbipaistvust ja terviklikkust.

Lisaks tegi komisjon turu-uuringu, milles käsitles käitajate osalemist enampakkumistel ja järelturgudel 2022. aasta teises pooles. See uuring, mille raames vastas enam kui 900 käitajat, kinnitas finantsüksuste tähtsat rolli ELi CO_2-turu nõuetekohases toimimises. Käitajad suhtusid üldjuhul positiivselt kehtivasse korda, kus lubatud heitkoguse väärtpabereid omandatakse enampakkumiste ja järelturgudel kauplemise teel. Enamik käitajaid kasutab lubatud heitkoguse väärtpaberite saamiseks finantsvahendajaid ja täidab oma kohustusi. Käitajate sõnul on peamised vahendajate kasutamise põhjused piiratud vajadus LHÜde järele, kulutõhusus ja vähesed teadmised finantsturgude kohta.

Seda arvesse võttes sisaldab läbivaadatud ELi HKSi direktiiv mitut muudatust, mille eesmärk on veelgi parandada ELi CO_2-turu läbipaistvust. ESMA-l on palutud regulaarselt hinnata ELi CO_2-turu toimimist ning kajastada seda oma korrapäraselt esitatavas aruandes suundumuste, riskide ja haavatavuse kohta finantsturgudel. 31. augustil 2023 teatas ESMA oma teises, 2023. aasta suundumusi, riske ja haavatavust käsitlevas aruandes, et ELi CO_2-turg püsis 2023. aastal stabiilne ja jätkas toimimist kooskõlas turu aluspõhimõtetega.

---

[86] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 15. mai 2014. aasta direktiiv 2014/65/EL finantsinstrumentide turgude kohta ning millega muudetakse direktiive 2002/92/EÜ ja 2011/61/EL (ELT L 173, 12.6.2014).

[87] Turukuritarvituse määruse kohaselt vastutavate riiklike pädevate asutuste loetelu on kättesaadav ESMA veebisaidil.

[88] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 16. aprilli 2014. aasta määrus (EL) nr 596/2014, mis käsitleb turukuritarvitusi (turukuritarvituse määrus) ning millega tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2003/6/EÜ ja komisjoni direktiivid 2003/124/EÜ, 2003/125/EÜ ja 2004/72/EÜ (ELT L 173, 12.6.2014).

[89] ESMA70-445-38, „Final Report on Emission allowances and associated derivatives“ (Lõpparuanne lubatud heitkoguse väärtpaberite ja seonduvate tuletisinstrumentide kohta), ESMA, 28.3.2022.

ELi HKSi reformi raames kohustus komisjon tegema CO_2-turu läbipaistvuse suurendamiseks mitu muudatust ka ELi HKSi rakendusaktidesse. Need muudatused, millega muudetakse enampakkumismäärust ja registrimäärust, on kooskõlas ESMA aruandes esitatud soovitustega. Turuseire hõlbustamiseks antakse riiklikele pädevatele asutustele ja ESMA-le üksikasjalikke andmeid iga enampakkumise kohta ning neil on pidev juurdepääs liidu registri andmetele. Peale selle tehakse muudatused, et hõlbustada puhtalt kahepoolsete tehingute kindlakstegemist liidu registris. Töö enampakkumismääruse ja registrimääruse muutmiseks, mis on vajalik võetud kohustuste täitmiseks, käib.

Rahvusvaheline Väärtpaberijärelevalve Organisatsioon (IOSCO) avaldas 5. juulil 2023 aruande kohustuslike CO_2-turgude kohta[90]. IOSCO on rahvusvaheline organ, mis ühendab väärtpaberiturujärelevalve asutusi kogu maailmast ja mida tunnustatakse ülemaailmsete väärtpaberisektori standardite kehtestajana. Aruandes, mis põhineb kohustuslikel CO_2-turgudel saadud kogemustel ja kaubatuletisinstrumentide turgudel rakendatavatel headel tavadel, on hinnatud nii hetketehinguid esmasturul ja järelturgudel kui ka tuletisinstrumentidega kauplemist eri jurisdiktsioonides.

IOSCO aruandes on osutatud ELi CO_2-turul kohaldatavatele parimatele tavadele. Nende hulka kuuluvad turustabiilsusreserv LHÜde ülepakkumise riski vähendamiseks, lubatud heitkoguse väärtpaberite ja nende tuletisinstrumentide liigitamine finantsinstrumentideks ning läbipaistvust, tehingutest teatamist, turukuritarvitusi, rahapesuvastast võitlust ja pädevate asutuste tehtavat tõhusat järelevalvet käsitlevaid eeskirju sisaldava tervikliku turujärelevalveraamistiku kohaldamine kaubaturgude suhtes. Selleks et abistada jurisdiktsioone kohustuslike CO_2-turgude loomisel, on aruandes esitatud 12 soovitust, mis on üldjoontes kooskõlas ELi CO_2-turgu reguleeriva õigusraamistikuga.

12. Heitkoguste seire ja aruandluse raamistik

Tõrgeteta toimiv ja keskkonnaalaselt usaldusväärne ELi HKS tagatakse tugeva seire-, aruandlus-, tõendamis- ja akrediteerimisnõuete raamistikuga. Need nõuded on ühtlustatud määrusega (EL) 2018/2066[91] (seire- ja aruandlusmäärus) ning määrusega (EL) 2018/2067[92] (akrediteerimis- ja tõendamismäärus). Riigid annavad igal aastal aru nende määruste ja ELi HKSi direktiivi rakendamisest.

12.1. Seire ja aruandlus

ELi HKSi heitkoguste seire süsteem on kavandatud n-ö moodulitena. Sellega on võimaldatud käitajatele suur paindlikkus ning tagatud seega nii kulutõhusus kui ka heiteandmete usaldusväärsus. Käitajad võivad kasutada mitut seiremeetodit (arvutus- või mõõtmispõhist

[90] FR09/23, „Compliance Carbon Markets. Final Report“ (Kohustuslikud CO_2-turud. Lõpparuanne), IOSCO, 5.7.2023.

[91] Nagu eespool osutatud – määrus (EL) 2018/2066, mida 2020. aastal muudeti määrusega (EL) 2020/2085 ja 2022. aastal määrusega (EL) 2022/388. Vt konsolideeritud tekst.

[92] Komisjoni 19. detsembri 2018. aasta rakendusmäärus (EL) 2018/2067, milles käsitletakse andmete tõendamist ja tõendajate akrediteerimist vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivile 2003/87/EÜ (ELT L 334, 31.12.2018). Määrust muudeti 2020. aastal komisjoni määrusega (EL) 2020/2084. Vt konsolideeritud tekst.

meetodit ning erandkorras ka varumeetodit), sealhulgas neid käitise üksikute osade puhul kombineerida. Õhusõidukite käitajatel on lubatud kasutada ainult arvutuspõhiseid meetodeid, kusjuures peamine parameeter lendude puhul on kütusekulu. Seire- ja aruandlusmääruse kohaselt peab nii käitistel kui ka õhusõidukite käitajatel olema seirekava, mille on heaks kiitnud riiklik pädev asutus. Sellega hoitakse ära seiremeetodite meelevaldne valimine ja ajalised erinevused. 2022. aastal lubasid viis ELi HKSis osalevat riiki[93] käitistel väikese riskiga juhtudel jätkuvalt kasutada lihtsustatud seirekavasid[94]. Selle sätte kasutamisest lennundussektori väikeste heitkogustega käitajate puhul teatas ainult Belgia.

Enamikus käitistes täidetakse heitkoguste seiret käsitlevaid õiguslikke nõudeid. Valdavas osas käitistest kasutati heitkoguste arvutamiseks arvutuspõhist meetodit[95]. Vaid 145 käitist (1,7 %) 22 riigis (üheksa käitist vähem kui 2021. aastal) teatas heitkoguste pideva mõõtmise süsteemide kasutamisest. Neist 91 kasutas sellist süsteemi CO_2 heitkoguste mõõtmiseks, 45 N_2O mõõtmiseks ja üheksa mõlema gaasi jaoks. Heitkoguste pideva mõõtmise süsteeme kasutatakse kõige sagedamini Saksamaal ja Tšehhis. 34 käitises hõlmasid mõõdetud heitkogused ka biogeenset CO_2-te. Heitkoguste pideva mõõtmise süsteeme kasutanud käitistest 69 kasutas neid rohkem kui 95 % heitkoguste puhul; ülejäänud 76 kasutasid heitkoguste pideva mõõtmise süsteemide ja arvutuspõhise meetodi kombinatsiooni.

Varumeetodi kasutamisest teatasid ainult 11 riiki; seda kasutati 27 käitise puhul, mille arvele langes ligikaudu 2,6 miljonit CO_2 ekvivalenttonni (neli käitist vähem kui 2021. aastal, kuid 0,16 miljonit CO_2 ekvivalenttonni heidet rohkem). 60 % kõigist teatatud heitkogustest, mille seireks oli kasutatud varumeetodit, oli tekitanud üks Madalmaades asuv käitis, mille põhjuseks oli käitise keeruline ülesehitus.

Enamik käitisi vastas 2022. aastal seire- ja aruandlusmäärusega ette nähtud minimaalsetele vaikimisi määramistasanditele[96]. Vaid 96 C-kategooria käitise (2021. aastal 89) kohta teatati, et nad olid kaldunud vähemalt ühe parameetri puhul kõrvale nõudest kohaldada peamiste lähtevoogude suhtes kõrgeimaid määramistasandeid. Need käitised asusid 17 riigis (2021. aastal 18) ja moodustasid 15,1 % C-kategooria käitistest. Selline kõrvalekaldumine on lubatud ainult juhul, kui käitaja tõendab, et kõrgeima määramistasandi järgimine ei ole tehniliselt teostatav või sellega kaasnevad ebamõistlikud kulud. Kui need tingimused ei ole enam täidetud, peab käitaja seiresüsteemi vastavalt täiustama.

---

[93] Need liikmesriigid olid Leedu, Madalmaad, Soome, Taani ja Ungari. Horvaatia lihtsustatud aruandluse kasutamisest enam ei teatanud.

[94] Vastavalt seire- ja aruandlusmääruse (komisjoni 19. detsembri 2018. aasta rakendusmäärus (EL) 2018/2066, mis käsitleb Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2003/87/EÜ kohast kasvuhoonegaaside heite seiret ja aruandlust ning millega muudetakse komisjoni määrust (EL) nr 601/2012) (ELT L 334, 31.12.2018) artiklile 13. Määrust muudeti 2020. aastal komisjoni määrusega (EL) 2020/2085 ja 2022. aastal komisjoni määrusega (EL) 2022/388. Vt konsolideeritud tekst).

[95] Peamiselt seetõttu, et mõõtmistel põhineva meetodi kasutamiseks on vaja märkimisväärseid ressursse ja oskusteavet, mida paljudel väiksematel käitajatel ei ole.

[96] Seire- ja aruandlusmääruse kohaselt peavad kõik käitajad vastama teatavatele minimaalsetele määramistasanditele. Suuremad heiteallikad peavad vastama kõrgematele määramistasanditele (nende andmekvaliteet peab olema usaldusväärsem), samal ajal kui väiksemate heiteallikate suhtes kohaldatakse kulutõhususest lähtuvalt leebemaid nõudeid.

Seire- ja aruandlusmäärust on muudetud, et võtta arvesse läbivaadatud ELi HKSi direktiivi[97]. Ajakohastatud õigusnorme hakatakse kohaldama 1. jaanuaril 2024, mil algab uus seiretsükkel. Muu hulgas kajastavad need õigusnormid üht ELi HKSi direktiivi läbivaatamisel tehtud uuendust: alates 2024. aastast hakkavad ELi HKSi raames oma heitkoguseid seirama ja neist aru andma olmejäätmete põletamisega tegelevad käitised. Määruse teine läbivaatamine ja täiendavate muudatuste tegemine algab 2023. aasta lõpu poole.

12.2. Akrediteerimine ja tõendamine

Akrediteerimis- ja tõendamismääruse kohase hindamise läbiviimiseks peavad ELi HKSi heitkoguste seire tõendajad olema akrediteeritud riikliku akrediteerimisasutuse poolt. Akrediteeritud tõendajad saavad vastastikuse tunnustamise alusel tegutseda kõigis ELi HKSis osalevates riikides ning seega kasutada täiel määral ära siseturu pakutavaid eeliseid ja tagada teenuse piisava kättesaadavuse. Komisjoni talituste töödokumendi[98] tabelis 8 on esitatud üksikasjalik ülevaade akrediteerimis- ja tõendamisaspektidest 2022. aastal.

2022. aastal oli 110 akrediteeritud tõendajat käitiste jaoks ja 23 akrediteeritud tõendajat õhusõidukite käitajate jaoks. Lisaks teatasid 28 riiki, et nende territooriumil tegutses 2022. aastal vähemalt üks välisriigi tõendaja, ja kuus riiki teatasid, et nende territooriumil tegutsesid ainult välisriigi tõendajad. See näitab, et tõendajate vastastikune tunnustamine riikide vahel toimib jätkuvalt edukalt.

Tõendajad täidavad akrediteerimis- ja tõendamismääruse nõudeid hästi. Vaid Norra ja Prantsusmaa teatasid tõendaja akrediteeringu peatamisest 2022. aastal (kaks peatamist Norras ja üks Prantsusmaal) ning üksnes Rumeenia andis teada tõendaja akrediteeringu tühistamisest (ühel juhul). Võrdlusena olgu öeldud, et 2021. aastal oli kaks peatamist ja üks tühistamine.

Kõrvuti seire- ja aruandlusmääruse läbivaatamisega vaadatakse praegu läbi ka akrediteerimis- ja tõendamismäärust. Läbivaadatud määrus kavatsetakse vastu võtta 2024. aasta esimeses kvartalis ehk enne tõendatud võrdlusandmete aruannete esitamise tähtaega (30. mai 2024).

12.3. Pädevad asutused

ELi HKSi rakendamise eest vastutavate riiklike pädevate asutuste korraldus on riigiti erinev. Mõnes riigis on rakendamisse kaasatud mitu kohalikku asutust, teistes on rakendamine tsentraliseeritum. Riigid lähtuvad lähenemisviisi valimisel kulutasuvusest ja ajakuluga seotud kaalutlustest. Ülevaade ELi HKSi koordineerimisest on esitatud komisjoni talituste töödokumendi[99] tabelites 9 ja 10.

Kõik ELi HKSis osalevad riigid teatasid vähemalt ühest 2022. aastal ELi HKSi rakendamisse kaasatud kesksest pädevast asutusest. 15 riigis tegelevadki sellega vaid kesksed pädevad asutused. Riigid teatasid, et kasutavad asutustevaheliseks tegevuse koordineerimiseks mitmesuguseid vahendeid, nagu keskne pädev asutus, kes vastutab seire-, aruandlus-,

[97] Komisjoni 17. oktoobri 2023. aasta rakendusmäärus (EL) 2023/2122, millega muudetakse rakendusmäärust (EL) 2018/2066 seoses Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2003/87/EÜ kohase kasvuhoonegaaside heite seire ja aruandluse ajakohastamisega (ELT L, 2023/2122, 18.10.2023).

[98] SWD(2023) 346.

[99] SWD(2023) 346.

akrediteerimis- ja tõendamistegevuse eest (12 riiki) või täidab koordineerivat rolli[100] (üheksa riiki), keskse pädeva asutuse siduvad juhised ja suunised kohalikele asutustele (viis riiki), pädevate asutuste ühised koolitused (seitse riiki) ning korrapäraselt koos käivad asutustevahelised töörühmad või asutustevahelised korrapärased kohtumised (12 riiki). 14 riigis ei kasutatud 2022. aastal ühtegi sellist vahendit. Neis riikides on kasutusel tsentraliseeritum töökorraldus ja seetõttu vajatakse koordineerimisvahendeid vähem.

2022. aastal ei nõudnud 16 riiki (2021. aastal 15 riiki) käitiste käitajatelt lubade andmise ja seirekavade kinnitamise eest haldustasusid. Õhusõidukite käitajad 17 riigis (2021. aastal 18 riigis) ei maksnud mingeid tasusid. Tasud olid riikide ja teenuseliikide lõikes väga erinevad, ulatudes ligikaudu 18 eurost 8 442 euroni loa andmise ja seirekava kinnitamise eest käitiste puhul ning ligikaudu 2 eurost 4 100 euroni õhusõidukite käitajate puhul. 15 riiki teatasid, et seiremetoodikakavade või nende oluliste muudatuste kinnitamise eest nõutakse eri suurusega haldustasu.

12.4. Nõuete täitmine ELi HKSis

ELi HKSi nõuete täitmist kontrollitakse aastaste tsüklitena. Käitajad peavad esitama iga tegevusaasta kohta järgmise aasta 31. märtsiks heitearuande. Pärast aruande kontrollimist peavad käitajad tagastama sama aasta 30. aprilliks kokkulepitud koguse LHÜsid. Iga õhku paisatud CO_2 tonni eest, mille eest ei ole LHÜsid õigeks ajaks tagastatud, on ELi HKSi direktiiviga nähtud ette trahv 100 eurot[101]. See lisandub asjaomaste LHÜde tagastamisega seotud kulule. ELi HKSi rakendamisega seotud rikkumiste puhul võidakse kohaldada siseriiklike õigusnormide alusel ka muid karistusi. Üksikasjalik ülevaade nõuete täitmisest ELi HKSis on esitatud komisjoni talituste töödokumendi[102] tabelites 11 ja 13. ELi HKSi direktiivi läbivaatamisel tehti nõuete täitmise ajakavva kohandusi. Alates 2024. aastast on LHÜde tagastamise tähtaeg lükatud 30. aprillilt 30. septembrile.

2022. aasta täitmistsüklis püsis ELi HKSi nõuete täitmise määr väga kõrge. Käitajad, kelle arvele on enamikul aastatel langenud üle 99 % käitistest ja lennundusest tulenevatest heitkogustest, täitsid oma õiguslikud kohustused õigel ajal. Tänu elektroonilise aruandluse laialdasemale kasutuselevõtule on nõuete täitmise tagamise süsteem muutunud tõhusamaks. 2022. aastal kasutasid seirekavade, heitearuannete, tõendamisaruannete ja/või parendusaruannete puhul automatiseeritud IT-süsteeme ja elektroonilisi vorme 12 riiki. Kaheksa riiki kasutasid automatiseeritud IT-süsteeme ka seiremetoodikakavade, iga-aastaste tootmistaseme aruannete ja muu eraldamisandmete alase teabevahetuse töövoo haldamiseks.

[100] Kui seire-, aruandlus- ja tõendamistegevuse eest vastutavad piirkondlikud/kohalikud asutused, vaatab keskne pädev asutus ka läbi asjaomased dokumendid (nt seirekavad), et jälgida seire-, aruandlus- ja tõendamisprotsesside kvaliteeti.

[101] Trahvi indekseeritakse vastavalt inflatsioonile.

[102] SWD(2023) 346.

Pärast COVID-19 pandeemia ja füüsiliste kontaktide piiramise lõppu lubasid kuus riiki (2021. aastal 18) tõendajatel teha tegevuskohtadesse virtuaalseid külastusi[103]. Asjaomased pädevad asutused kiitsid tegevuskoha virtuaalse külastuse heaks 31 käitise ja 25 õhusõidukite käitaja puhul.

Pädevad asutused teevad mitmesuguseid käitiste iga-aastaste heitearuannete vastavuskontrolle. 2022. aastal kontrollisid kõik pädevad asutused käitiste aruannete täielikkust ja enamik pädevaid asutusi kontrollis ka õhusõidukite käitajate aruannete täielikkust. Erandiks olid pädevad asutused Ungaris ja Lätis (kus on vastavalt üks ja kaks õhusõidukite käitajat) ning Liechtensteini ja Põhja-Iirimaa pädevad asutused, kes ei halda ühtegi õhusõidukite käitajat.

12 riigi pädevad asutused andsid 61 käitise (ligikaudu 0,7 % kõigist käitistest) puhul konservatiivse hinnangu; 2020. aastal oli selliseid käitisi 55. Selline hinnang antakse juhul, kui iga-aastast heitearuannet ei ole esitatud õigeks ajaks, kui tõendaja on esitanud negatiivse arvamuse või kui heitearuanne ei ole seire- ja aruandlusmäärusega kooskõlas[104]. 30 käitise puhul anti konservatiivne hinnang kõigile heitkogustele. 11 käitise puhul hõlmas konservatiivne hinnang ainult osa heitkogustest ja 20 käitise puhul leiti hinnangus, et need ei olnud heitkoguseid tekitanud.

Kokku anti 61 käitise teatatud 2,4 miljoni tonni suurusest heitest (2021. aastal oli see näitaja 4,9 miljonit tonni) konservatiivne hinnang 1,0 miljonile tonnile (2021. aastal 0,8 miljonit tonni). Tavaliselt anti konservatiivne hinnang seetõttu, et heitearuanne ei olnud seire- ja aruandlusmääruse nõuetega täielikult kooskõlas või oli esitatud pärast tähtaega. Lennunduse puhul teatasid viis riiki (üks vähem kui 2021. aastal) konservatiivse hinnangu andmisest 33 õhusõidukite käitaja (viis rohkem kui 2021. aastal) ja 0,14 miljoni tonni heite kohta (2021. aastal samuti 0,14 miljonit tonni). 85 % lennunduse valdkonnas antud konservatiivsetest hinnangutest oli seotud ühe Taani hallatava lennuettevõtjaga, kes oli esitanud oma heitearuande pärast tähtaega.

Pädevate asutuste tehtavad kontrollid on jätkuvalt oluline täiendus tõendajate tööle. 18 riiki teatasid, et lisaks heitearuannete kontrollimisele on tehtud kohapealseid kontrolle käitistes. Kolm riiki[105] teatasid kohapealsetest kontrollidest lennunduse valdkonnas (2021. aastal ei teatanud sellistest kontrollidest ükski riik). Need arvud COVID-19 pandeemia ajal vähenesid, kuid eeldatavasti suurenevad taas.

2022. aastal määrati trahv kümne riigi 40 käitise käitajale, kes ei olnud tagastanud oma teatatud heitekoguste katmiseks piisavalt LHÜsid (ülemäärased heitkogused). Lennunduse valdkonnas teatasid kuus riiki ülemääraste heitkoguste eest trahvi määramisest üheksale õhusõidukite käitajale. Lisaks ülemääraste heitkoguste juhtumitele teatasid 13 riiki[106] 66 muust rikkumisest,

[103] Akrediteerimis- ja tõendamismääruse artikkel 34a võimaldab tõendajal teha tegevuskoha virtuaalse külastuse, kui vääramatu jõu olukord takistab tõendajal füüsiliselt tegevuskohta minna. See on lubatud üksnes pädeva asutuse heakskiidul ja kui on täidetud teatavad tingimused.

[104] Seire- ja aruandlusmääruse artikli 70 alusel.

[105] Kaks riiki (Liechtenstein ja Põhja-Iirimaa) ei halda ühtegi õhusõidukite käitajat.

[106] Need 13 riiki on Tšehhi, Taani, Hispaania, Soome, Prantsusmaa, Ungari, Iirimaa, Madalmaad, Norra, Poola, Rootsi ja Rumeenia.

mille tulemuseks oli trahv või ametlik hoiatus. Kokku teatati 21 trahvist (mis on juba määratud või alles määratakse, nt kuna kohtumenetlus on veel pooleli) kogusummas 65,6 miljonit eurot. See summa hõlmab lennundust, kus kaheksa rikkumist viies riigis tõid kaasa kolm trahvi kogusummas 325 000 eurot.

Kõige levinumad rikkumised, millest 2022. aasta puhul teatati, olid heitearuande või tootmistaseme aruande tähtajaks esitamata jätmine (vastavalt 16 ja neli juhtumit), muudatustest teatamata jätmine või seirekava ajakohastamata jätmine (üheksa juhtumit) ning käitamine ilma heiteloata (kuus juhtumit).

13. ELi HKSi ja Šveitsi HKSi sidumine

Alates 2020. aastast on ELi HKS ja Šveitsi HKS olnud ELi ja Šveitsi Konföderatsiooni vahelise rahvusvahelise lepinguga omavahel seotud. See tähendab, et ühes süsteemis välja antud LHÜsid saab tagastada emmas-kummas süsteemis tekitatud heitkoguste eest. Juurdepääs suuremale turule parandab käitajate jaoks kulutõhusust ja annab neile rohkem võimalusi heitkoguste vähendamiseks. Sidumislepingus[107] on sätestatud tingimused ja nõuded, mille alusel need kaks süsteemi on omavahel seotud. Samuti on sellega loodud mehhanism, millega tagatakse ELi HKSi direktiivi artiklis 25 sätestatud sidumistingimuste täitmine.

ELi jaoks oluline nõue oli hõlmata sidumislepinguga lennundussektor. Sidumislepingu artikli 6 kohaselt kohaldab Šveits hõlmatust, piirmäärasid ja eraldamist käsitlevate eeskirjade puhul sama lähenemisviisi, mida kohaldatakse ELi HKSis. Kooskõlas sidumislepingu artikliga 7 jätkatakse sellega läbivaadatud ELi HKSi direktiivi alusel. Šveitsi siselennud ja EMP lennujaamadesse suunduvad lennud on hõlmatud Šveitsi HKSiga, samas kui Šveitsi suunduvad lennud kuuluvad ELi HKSi kohaldamisalasse. Selle korraga tagatakse mõlema süsteemi keskkonnaalane terviklikkus. ELi HKSis ja Šveitsi HKSis on kohaldatud pärast Brexitit Ühendkuningriigi lendude suhtes sama lähenemisviisi – hõlmatud on üksnes Ühendkuningriiki suunduvad lennud.

Komisjoni talituste töödokumendi[108] tabelites 16 ja 17 on esitatud mõlema süsteemi 2022. aasta põhinäitajaid – enampakkumisel müüdud LHÜd, tasuta eraldatud LHÜd ning käitiste ja õhusõidukite käitajate tõendatud heitkogused. Neid näitajaid võrreldes on näha, et kõnealuse kahe süsteemi kokkusobivus ei sõltu mitte suurusest, vaid kvalitatiivsetest nõuetest, võrdsetest tingimustest ja turu terviklikkuse tagamise meetmetest.

Sidumislepingu rakendamiseks ja tõhususe suurendamiseks loodi kahe süsteemi registrite vahele otsene tehniline ühendus. See võimaldab reguleeritud üksustel kanda LHÜsid ühe süsteemi kontolt üle teise süsteemi kontole. Ülekanded on planeeritud ja toimuvad tavaliselt kaks korda kuus. Alates 2023. aastast muutub kahe heitkogustega kauplemise süsteemi registrite ühendus järk-järgult süsteemide alaliseks osaks. Sellega paraneb turu likviidsus ja tehingute tegemine kahe omavahel seotud süsteemi vahel. Turuosalised saavad tegutseda nii,

[107] Euroopa Liidu ja Šveitsi Konföderatsiooni vaheline kasvuhoonegaaside heitkogustega kauplemise süsteemide sidumise leping (ELT L 322, 7.12.2017).

[108] SWD(2023) 346.

justkui nad tegutseksid ühel turul, olles reguleeritud vaid ELi või Šveitsi õigusnormidega. Alaline ühendus peaks käiku minema hiljemalt 2024. aastal.

Komisjoni talituste töödokumendi[109] tabelis 18 on kajastatud ELi HKSi ja Šveitsi HKSi sidumise mõju 2022. aastal. Selles on näidatud, mil määral kasutasid mõlema süsteemi reguleeritud üksused nõuete täitmiseks teises süsteemis välja antud LHÜsid.

Kokku kasutasid ELi HKSi reguleeritud üksused (nii käitised kui ka õhusõidukite käitajad) 2022. aastal nõuete täitmiseks 971 170 Šveitsi HKSis välja antud LHÜd. Seda on peaaegu 83 200 LHÜd rohkem kui 2021. aastal ja ligi 378 000 LHÜd rohkem kui 2020. aastal, mis tähendab, et ELi HKSi ja Šveitsi HKSi sidumisest tuleneva paindlikkuse kasutamine suurenes. See saavutati hoolimata asjaolust, et ELi õhusõidukite käitajad kasutasid Šveitsi HKSis välja antud lennunduse LHÜsid suhteliselt vähem (2022. aastal 0,7 % võrreldes 1,5 %ga 2021. aastal). Selle korvas osaliselt Šveitsi üldiste LHÜde suurem kasutamine (2022. aastal 0,1 % võrreldes peaaegu nulliga 2021. aastal).

ELi käitiste poolt nõuete täitmiseks kasutatud Šveitsi üldiste LHÜde arv püsis stabiilne (394 722). Muljetavaldavam on see, et ELi HKSi käitiste poolt nõuete täitmiseks kasutatud Šveitsi HKSi lennunduse LHÜde arv kasvas samal ajavahemikul peaaegu kolm korda, suurenedes 63 410 LHÜ-lt 2021. aastal 173 650 LHÜ-le 2022. aastal Nõuete täitmiseks lennunduse LHÜde suurem kasutamine on märk sellest, et teadlikkus ELi HKSi ja Šveitsi HKSi sidumisest ja selle tunnistamine on paranenud. Šveitsi HKSis välja antud üldised LHÜd moodustasid 2022. aastal ELi HKSis tagastatud LHÜde koguarvust alla 0,03 %. Samas moodustasid need peaaegu 9,7 % kõigist sel aastal tasuta eraldatud ja enampakkumisel müüdud Šveitsi üldistest LHÜdest.

Šveitsi HKSis kasutasid käitised 2022. aastal nõuete täitmiseks väiksemat osa (6,2 %) ELi HKSi üldistest LHÜdest kui 2021. aastal (8,2 %). Kummalgi aastal ei kasutanud Šveitsi HKSiga hõlmatud käitised nõuete täitmiseks ELi HKSi lennunduse LHÜsid.

Komisjoni talituste töödokumendi[110] tabelis 18 on esitatud alates 2020. aastast ELi HKSi ja Šveitsi HKSi vahel turuosaliste nimel üle kantud LHÜde (nii üldiste kui ka lennunduse LHÜde) koguarv. Seni on see olnud kõige suurem 2022. aastal. Praegune saldo osutab 502 106 LHÜ väljavoolule ELi HKSist Šveitsi HKSi. Tuleks siiski märkida, et need arvud võivad sisaldada ühtede ja samade LHÜde korduvülekandeid.

14. ELi HKS ELi kliimameetmete ja energialiidu juhtimise kontekstis

ELi HKS toimib laiemas ELi kliimameetmete ja energialiidu juhtimise kontekstis, mis hõlmab direktiivi 2023/1791[111] (energiatõhususe direktiiv). Seda direktiivi on paketi „Eesmärk 55“ raames samuti muudetud. Direktiivi eesmärk on saavutada energiasääst, kehtestades liikmesriikidele ja ettevõtjatele eesmärgid ja kohustused. ELi HKSi CO_2 hinnasignaal toimib koosmõjus sel eesmärgil rakendatavate meetmetega.

[109] SWD(2023) 346.
[110] SWD(2023) 346.
[111] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. septembri 2023. aasta direktiiv (EL) 2023/1791, mis käsitleb energiatõhusust ja millega muudetakse määrust (EL) 2023/955 (uuesti sõnastatud) (ELT L 231, 20.9.2018).

Läbivaadatud energiatõhususe direktiiviga on kehtestatud uued normid, et vähendada 2030. aastaks ELi tasandil lõppenergia tarbimist 11,7 %. Selle eesmärgi saavutamisse annavad panuse kõik liikmesriigid. Liikmesriigid määravad määruse (EL) 2018/1999[112] (juhtimismäärus) alusel oma lõimitud riiklikus energia- ja kliimakavas kindlaks soovitusliku riikliku panuse ja trajektoori selle eesmärgi saavutamiseks.

ELi HKSi CO_2 hinnasignaal aitab hinnata energiatõhususega seotud investeeringuid ja meetmeid hõlmatud sektorites. Liikmesriigid kasutavad energiatõhususe suurendamise rahastamiseks ka ELi HKSi raames teenitud enampakkumistulu. 2022. aastal teatati 4,8 miljardi euro kasutamisest energiatõhususega seotud projektide rahastamiseks. Need projektid hõlmasid lisaks investeeringutele hoonete soojapidavuse parandamisse, energiatõhususe alasesse nõustamisse ning teadus- ja arendustegevusse – mille kõigi eesmärk on vähendada energiatarbimist – ka sotsiaalseid toetusmeetmeid, võttes arvesse energiakriisi.

Lõimitud riiklikes energia- ja kliimakavades on kirjeldatud, mida kavatsevad liikmesriigid ELi kliima- ja energiaeesmärke silmas pidades ette võtta energiatõhususe valdkonnas, ent samuti taastuvate energiaallikate kasutuselevõtu, heite vähendamise, tööstuse mitmekesistamise, ühenduste ning teadusuuringute ja innovatsiooni vallas. Kavad võivad sisaldada meetmeid, millega edendatakse CO_2 heite vähendamist ELi HKSiga hõlmatud sektorites, võimalusi ELi HKSi raames teenitud tulu kasutamiseks õiglase roheülemineku jaoks ning ELi HKSi LHÜde kehtetuks tunnistamise plaane, võttes arvesse kavandatud järkjärgulist loobumist fossiilkütuste kasutamisest elektri tootmisel.

Juhtimismääruse artikli 14 kohaselt pidid liikmesriigid esitama 2023. aasta juuni lõpuks komisjonile oma ajakohastatud lõimitud riikliku energia- ja kliimakava projekti. Ajakohastatud kavades tuli arvesse võtta kliimamääruses sätestatud ELi kõrgemaid kliimaeesmärke ning paketi „Eesmärk 55“ raames ELi peamistesse energia- ja kliimaalastesse õigusaktidesse tehtud muudatusi. Komisjon viib 2023. aasta detsembriks lõpule kogu ELi hõlmava ajakohastatud kavade hindamise ja esitab riigipõhised soovitused. Liikmesriigid peavad võtma komisjoni soovitusi arvesse lõplikes ajakohastatud kavades, mis tuleb esitada 2024. aasta juuni lõpuks.

15. Järeldused ja väljavaated

ELi HKSiga hõlmatud sektorites iseloomustas 2022. aastat Euroopas valitsenud energiakriisi mõju. Elektri- ja soojusenergia tootmisest tulenevad heitkogused suurenesid, kuna maagaasi kõrgema hinna tõttu kasutati rohkem kivisütt. ELi HKSiga hõlmatud käitiste heitkoguste üldisele vähenemisele aitas kaasa peamiselt töötleva tööstuse sektor, mida mõjutasid kõrged kütuse- ja energiahinnad.

Hoolimata energiakriisi põhjustatud häiretest ELi HKSiga hõlmatud sektorites toimis ELi HKS jätkuvalt tõrgeteta. Käitiste heitkogused jätkasid võrreldes pandeemiaeelse 2019. aasta tasemega vähenemist. LHÜde müük enampakkumisel jätkus kavakohaselt. Kui jätta kõrvale

[112] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. detsembri 2018. aasta määrus (EL) 2018/1999, milles käsitletakse energialiidu ja kliimameetmete juhtimist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusi (EÜ) nr 663/2009 ja (EÜ) nr 715/2009, Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiive 94/22/EÜ, 98/70/EÜ, 2009/31/EÜ, 2009/73/EÜ, 2010/31/EL, 2012/27/EL ja 2013/30/EL ning nõukogu direktiive 2009/119/EÜ ja (EL) 2015/652 ning tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 525/2013 (ELT L 328, 21.12.2018).

lühiajaline madalseis ajal, mil algas Venemaa täiemahuline sissetung Ukrainasse, püsis CO_2 hinnasignaal tugev.

Kasutades turustabiilsusreservi, jätkati LHÜde ülejäägi kõrvaldamist ELi HKSist, millega suurendati CO_2-turu tasakaalu ja vastupidavust. Lisaks tunnistati reservis varasemast ülejäägist kehtetuks üle 2,5 miljardi LHÜ. Seda on rohkem kui kõik ELi HKSis nõuete täitmiseks seni kasutatud rahvusvahelised ühikud kokku.

Tänu tugevale CO_2 hinnasignaalile 2022. aastal suurenes ELi HKSis teenitud enampakkumistulu (peaaegu 39 miljardit eurot). See tulu jaotati peamiselt liikmesriikidele, kes on kasutanud seda enamjaolt selleks, et toetada kliima- ja energiameetmeid, sealhulgas meetmeid energiakriisi mõju vähendamiseks ning inimeste ja ettevõtete abistamiseks. Peale selle on moderniseerimisfondist tehtud väljamaksed aidanud edendada energiasektori ajakohastamist kõigis toetust saanud liikmesriikides ning innovatsioonifondist on suunatud märkimisväärsed vahendid energiasüsteemi ja tööstuse ümberkujundamisse.

ELi HKS on jätkuvalt väga oluline vahend roheülemineku jaoks. Lisaks CO_2 hinnastamisele aitab see lühikeses perspektiivis rahastada kava „REPowerEU“ meetmeid, et suurendada energiasäästu, mitmekesistada energiavarustust ja kiirendada taastuvenergia kasutuselevõttu. ELi HKSi direktiivi läbivaatamisega on ELi HKSi tugevdatud, et luua stiimulid ulatuslikuks ja pikaajaliseks CO_2 heite vähendamiseks ning vähendada sõltuvust CO_2-mahukast tootmisest. Pärast ELi HKSi kohaldamisala laiendamist merendussektorile alates 2024. aastast ning ELi HKS 2 kasutuselevõttu 2027. aastal hoonete, maanteetranspordi ja väikeste heitkogustega tööstuse jaoks hõlmab CO_2 hinnastamine kolmveerandit ELi majandusest. Peale selle kaasatakse süsteemi raames rohkem ressursse inimeste ja ettevõtete toetamiseks roheüleminekul.